

How to Process Specific Personal Data in EU Law and Examine it in the Iranian Legal System

Mahdieh Latifzadeh

PhD in Private Law; Faculty of Law and Political Science;
Ferdowsi University of Mashhad¹ Mashhad, Iran;
Email: m.latifzadeh@mail.um.ac.ir

Sayyed Mohammad Mahdi Qabuli Dorafshan*

PhD in Private Law; Associate Professor; Ferdowsi University
of Mashhad; Mashhad, Iran Email: s-mohseni@um.ac.ir

Saeed Mohseni

PhD in Private Law; Associate Professor; Ferdowsi University
of Mashhad; Mashhad, Iran Email: sdilmaghani6@gmail.com

Mohammed Abedi

PhD in Private Law; Associate Professor; Ferdowsi University
of Mashhad; Mashhad, Iran Email: dr.m.abedi@um.ac.ir

Iranian Journal of
**Information
Processing and
Management**

Iranian Research Institute

for Information Science and Technology
(IranDoc)

ISSN 2251-8223

eISSN 2251-8231

Indexed by SCOPUS, ISC, & LISTA

Vol. 39 | No. 1 | pp. 157-200

Autumn 2023

<https://doi.org/jipm.39.1>

Received: 11, Oct. 2021 | Accepted: 18, Apr. 2023

Abstract: To provide comprehensive protection of personal data and data subjects, the General Data Protection Regulation (GDPR) has addressed various aspects. One of these protections is to pay attention to personal data that due to their sensitive nature, need more protection (specific personal data). This regulation sets out various requirements for the processing of specific personal data. These requirements include the principle of prohibition of sensitive personal data processing unless there is a legal exception. Another requirement is the need for official authority oversight and legal authorization to process personal data relating to criminal convictions and offences. Determining a certain age for consent to processing is also a requirement for protecting children's personal data. In this study, by explaining in detail these requirements and clarifying how specific personal data is processed in EU law, the protection of specific personal data in Iranian law has also been examined. The conclusion is that although Iranian law on personal data does not have an independent law to rely on to protect specific personal data, however, according to the laws and regulations, legal doctrine, principles of Iranian law, there are many requirements for the processing of specific personal data set out in the GDPR, also in Iranian law.

* Corresponding Author

Keywords: Processing of Specific Personal Data, Sensitive Personal Data, Personal Data of Children, Personal Data Relating to Criminal Convictions and Offences, General Data Protection Regulation (GDPR)

چگونگی پردازش داده شخصی خاص در حقوق اتحادیه اروپا و بررسی آن در نظام حقوقی ایران^۱ (پردازش داده شخصی خاص)

مهديه لطيفزاده

دکتری حقوق خصوصی؛ پژوهشگر پسادکتری؛
دانشگاه فردوسی مشهد؛ مشهد، ایران؛
m.latifzadeh@mail.um.ac.ir

سید محمد مهدی قبولی درافشان

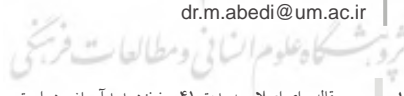
دکتری حقوق خصوصی؛ دانشیار؛
دانشگاه فردوسی مشهد؛ مشهد، ایران؛
ghaboli@um.ac.ir پدیدآور رابط

سعید محسنی

دکتری حقوق خصوصی؛ دانشیار؛
دانشگاه فردوسی مشهد؛ مشهد، ایران؛
s-mohseni@um.ac.ir

محمد عابدی

دکتری حقوق خصوصی؛ دانشیار؛
دانشگاه فردوسی مشهد؛ مشهد، ایران؛
dr.m.abedi@um.ac.ir

دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۱۹ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۱/۲۹ مقاله برای اصلاح به مدت ۴۱ روز نزد پدیدآوران بوده است.

نشریه علمی | رتبه بین‌المللی
بزهنگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
(ایرانداک)

شاپا (چاپی) ۲۲۳-۸۲۵۱-۲۲۵۱

شاپا (الکترونیکی) ۸۳۳۱-۸۳۳۱-۲۲۵۱

نمایه در SCOPUS، ISC، LISTA و
jipm.irandoc.ac.ir

دوره ۳۹ | شماره ۱ | صص ۱۵۷-۲۰۰

پاییز ۱۴۰۲

<https://doi.org/jipm.39.1>

چکیده: در راستای حمایت جامع از داده‌های شخصی و اشخاص موضوع داده، مقررات اروپایی مربوط به حفاظت از داده (GDPR) جنبه‌های مختلفی را مورد توجه قرار داده است. یکی از این حمایت‌ها، توجه ویژه به داده‌های شخصی است که به دلیل ماهیت حساس (داده‌های شخصی خاص) نیازمند حفاظت بیشتری است. این مقررات برای پردازش داده‌های شخصی خاص که شامل داده‌های شخصی حساس، داده شخصی مرتبط با امور کیفی و داده شخصی کودکان است، الزامات مختلفی را مقرر نموده است. این الزامات از جمله اصل ممنوعیت پردازش داده‌های شخصی حساس است،

۱. این اثر تحت حمایت مادی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور (INSF) برگرفته از طرح شماره ۹۸۰۲۸۶۸۹ انجام شده است.

مگر اینکه استثنای قانونی وجود داشته باشد. الزام دیگر، ضرورت وجود نظارت مرجع رسمی و جواز قانونی برای پردازش داده‌های شخصی مرتبط با امور کیفری است. همچنین تعیین سن معین برای رضایت به پردازش نیز از الزامات پیش‌گفته برای حمایت از داده‌های شخصی کودکان است. این پژوهش با تبیین تفصیلی الزامات پیش‌گفته و شفاف‌سازی چگونگی پردازش داده شخصی خاص در حقوق اتحادیه اروپا، حمایت از داده شخصی خاص در حقوق ایران را نیز مورد بررسی قرار داده است. بررسی‌های انجام‌شده حکایت از این دارد که گرچه حقوق ایران در خصوص داده‌های شخصی قانونی مستقل ندارد تا برای حمایت از داده‌های شخصی خاص به آن استناد شود، ولی می‌توان با توجه به قوانین و مقررات موجود، نظریات دکترین، مبانی حقوق ایران، بسیاری از الزامات پردازش داده شخصی خاص موجود در مقررات اروپایی را در حقوق ایران نیز جاری دانست.

کلیدواژه‌ها: پردازش داده شخصی خاص، داده شخصی حساس، داده شخصی کودکان، داده شخصی مرتبط با امور کیفری، مقررات عمومی حفاظت از داده اتحادیه اروپا (GDPR)

۱. مقدمه

با تصویب مقررات عمومی حفاظت از داده اتحادیه اروپا (مقررات اروپایی حفاظت از داده)^۱ در خصوص حمایت از داده شخصی در سال ۲۰۱۶، و لازم‌الاجرا شدن آن در سال ۲۰۱۸، تمامی کشورهای عضو اتحادیه اروپا ملزم به حمایت حداکثری از داده‌های شخصی و اشخاص موضوع داده شدند. داده شخصی به‌موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده، به معنای هر اطلاعاتی است که به شخص حقیقی شناخته‌شده یا قابل شناسایی (شخص موضوع داده) مربوط باشد. یک فرد حقیقی قابل شناسایی کسی است که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، به‌ویژه با ارجاع به یک شناسه از جمله نام، شماره شناسایی، اطلاعات مکانی، شناسه آنلاین یا به یک یا چند ویژگی خاص مانند هویت فیزیکی، فیزیولوژیکی، روانی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی آن فرد حقیقی، شناسایی شود (EUR-Lex 2016, 33).

1. General Data Protection Regulation (GDPR)

به موجب GDPR برای پردازش داده‌های شخصی^۱ رعایت اصول خاصی لازم است^۲ که مربوط به داده‌هایی است که دارای وضعیت عمومی اند^۳ و حالت ویژه‌ای ندارند. در مقابل، برای پردازش سایر داده‌های شخصی که به واسطه ماهیت خود، خاص تلقی می‌شوند (دسته‌های خاص داده شخصی)^۴ افزون بر اصول یادشده، باید الزامات ویژه‌ای رعایت شوند. این داده‌ها شامل داده‌های شخصی حساس^۵، داده‌های شخصی مربوط به محکومیت و جرائم کیفری^۶ و داده‌های شخصی مربوط به کودکان است. علت ضرورت حمایت

۱. پردازش داده‌های شخصی بر اساس GDPR، به معنای عملیات یا مجموعه‌ای از عملیات است که بر روی داده شخصی یا مجموعه داده‌های شخصی با ابزار خودکار یا به صورت دستی، صورت گیرد. چنین عملیاتی اعم از جمع‌آوری، ضبط، سازماندهی، طبقه‌بندی، ذخیره‌سازی، اشتراک‌گذاری، تغییر، بازیابی، استفاده کردن، تجزیه و تحلیل کردن، انتشار، افشا به وسیله مخبره کردن یا ایجاد دسترسی به شیوه‌های دیگر، ترکیب کردن، محدود نمودن، حذف و پاک کردن و یا تخریب است (EUR-Lex 2016, 33).

۲. مقررات اروپایی حفاظت از داده برای پردازش داده‌های شخصی، اصول خاصی را در ماده ۵ با عنوان «اصول مربوط به پردازش داده شخصی» مقرر کرده است. این اصول پایه و اساس GDPR را تشکیل می‌دهند و با وجود اینکه الزامات پیچیده‌ای ندارند، عدم رعایت آن‌ها، اشخاص پردازش‌کننده داده (کنترل‌کننده‌ها و پردازنده‌ها) را در معرض ضمانت اجراهای متعددی قرار می‌دهد. ماده ۵ GDPR اصول حاکم بر پردازش داده‌های شخصی را به شرح زیر مقرر می‌نماید: «۱. داده‌های شخصی باید الف- به‌طور مشروع، منصفانه و به شیوه‌ای شفاف در رابطه با شخص موضوع داده پردازش شوند (اصل مشروعیت، انصاف و شفافیت)؛ ب- برای اهداف مشخص، صریح و مشروع جمع‌آوری شده و به شیوه‌ای که با آن اهداف ناسازگار است، پردازش نشوند. پردازش بیشتر -نسبت به هدف پردازش- در جهت بایگانی برای منافع عمومی، اهداف تحقیقات علمی یا تاریخی یا اهداف آماری، مطابق با ماده ۸۹(۱)، با اهداف اولیه ناسازگار تلقی نمی‌شود (اصل محدودیت هدف)؛ ج- کافی، مرتبط و محدود به آنچه در ارتباط با اهداف پردازش داده لازم است، پردازش شوند (اصل به حداقل رساندن داده)؛ د- صحیح و در صورت لزوم به‌روز باشند، هر گام باید معقول و منطقی برداشته شود تا اطمینان حاصل شود که داده‌های شخصی نادرست با توجه به اهداف پردازش بدون تأخیر حذف یا تصحیح می‌شوند (اصل صحت)؛ ه- به شکلی نگهداری شوند که موجبات شناسایی اشخاص موضوع داده بیش از آنچه برای هدف پردازش لازم است، ایجاد نشود. داده‌های شخصی را می‌توان برای مدت طولانی‌تری ذخیره نمود، البته صرفاً تا زمانی که داده‌ها برای مقاصد بایگانی به نفع عموم، اهداف تحقیقات علمی یا تاریخی یا اهداف آماری مطابق با ماده ۸۹(۱) پردازش شوند. این امر نیز مشروط به اجرای اقدامات فنی و سازمانی مد نظر این مقررات به‌منظور حفظ حقوق و آزادی‌های شخص موضوع داده است (اصل محدودیت ذخیره‌سازی)؛ و- به شیوه‌ای پردازش شوند که امنیت مناسب داده‌های شخصی تضمین شود. این امر از جمله محافظت در برابر پردازش غیرمجاز یا غیرقانونی و حفاظت در برابر ضرر ناگهانی، تخریب یا آسیب با توسل به روش‌ها و اقدامات فنی و سازمانی مناسب است (اصل تمامیت و محرمانگی) ۲. ... (EUR-Lex 2016, 35)

3. generic personal data

4. special category data

5. sensitive personal data

6. personal data relating to criminal convictions and offences

ویژه از داده‌های شخصی پیش گفته، در مواردی به ماهیت خود آن داده برمی‌گردد؛ مانند داده‌های شخصی حساس و داده‌های مرتبط با امور کیفری که با توجه به ماهیتشان بر حقوق و آزادی‌های اساسی افراد مؤثرند و پردازش بدون ضابطه آن‌ها می‌تواند خطرات مهمی را برای حقوق و آزادی‌های اساسی ایجاد نماید. از سوی دیگر، لزوم حمایت ویژه، به شخص موضوع داده مربوط است؛ مانند کودکان که به دلیل شرایط سنی، درک کمتری از پردازش و مسائل مربوط به داده‌های شخصی خود دارند. با توجه به این مهم، رسالت پژوهش حاضر، پاسخ به این پرسش است که مبنای پردازش داده‌های شخصی خاص به موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده چیست. به دیگر سخن، این مقررات اروپایی در برخورد با داده‌های شخصی خاص چه حمایت‌های متفاوتی را -نسبت به داده‌های عمومی- مد نظر قرار داده است. همچنین رویکرد نظام حقوقی ایران نسبت به داده‌های شخصی خاص چیست و به‌طور ویژه آیا الزامات مقررات اروپایی در حقوق ایران قابل جریان است. بدین جهت در پژوهش حاضر، ابتدا پردازش داده‌های شخصی حساس و در گام بعد پردازش داده‌های شخصی مرتبط با محکومیت و جرائم کیفری و سرانجام، حفاظت خاص از کودکان به موجب مقررات اروپایی تبیین خواهد شد. سپس، رویکرد نظام حقوقی ایران در هر مورد به‌طور مجزا مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲. پیشینه پژوهش

رسالت پژوهش حاضر، شفاف‌سازی چگونگی حفاظت از داده شخصی خاص با تمرکز بر سند قانونی اتحادیه اروپا است. در این راستا، مواد مختلف مقررات اروپایی حفاظت از داده برای ایجاد درک جامعی از حفاظت‌های موجود در این مقررات بررسی شده است تا در کنار بررسی چنین حمایتی در نظام حقوقی ایران، جریان حمایت‌های کارآمد از داده‌های شخصی خاص در حقوق ایران تقویت شود. با لحاظ دامنه پژوهشی پیش گفته، اثر علمی که به‌طور قابل توجهی با موضوع حاضر همپوشانی داشته باشد، مشاهده نشده است؛ ولی به دلیل اهمیت و نوین بودن موضوع حفاظت از داده‌های شخصی و توجه پژوهشگران به این مهم، آثاری مشابه وجود دارند که نزدیک به دامنه موضوعی پژوهش حاضر هستند و در همان حال، در جنبه‌های مختلفی با این پژوهش متمایزند. به‌عنوان نمونه، «افراسیاب و ناصر» (۱۳۹۹) مقاله‌ای با عنوان «چارچوب‌های حقوقی حفظ امنیت پردازش داده‌های خصوصی مطالعه تطبیقی حقوق ایران و اتحادیه اروپا» تدوین

نموده‌اند. فارغ از اینکه، این مقاله ناظر بر داده‌های شخصی خاص نیست و به انواع داده‌های شخصی خاص و رویکرد ویژه نظام حقوقی ایران در هر نوع اشاره نکرده است، این مقاله در دامنه اینترنت اشیا است و از این جهت نیز خاص‌تر از موضوع پژوهش حاضر است. همچنین این مقاله به‌طور خاص بر هدف تبیین چارچوب‌های حقوقی برای حفاظت از اطلاعات شخصی در راستای حفظ امنیت داده‌های شخصی است که در این خصوص نیز دامنه‌ای محدودتر نسبت به پژوهش حاضر - که به‌طور کلی، مبانی پردازش داده‌های شخصی خاص را روشن نموده و حفاظت‌های ویژه در این خصوص را شفاف می‌سازد - دارد. همچنین «آقایی طوق و ناصر» (۱۳۹۹) مقاله‌ای با عنوان «چالش‌های حفاظت از داده‌های خصوصی در حوزه اینترنت اشیا؛ مطالعه تطبیقی حقوق ایران و اتحادیه اروپا» در «مجله حقوق اداری» تدوین نموده‌اند. وجوه افتراق پیش‌گفته در مورد این مقاله نیز قابل بیان است. به‌عنوان نمونه، مقاله مذکور در مورد داده‌های شخصی به‌طور کلی، نه خصوص داده‌های شخصی خاص است. از سوی دیگر، در خصوص حمایت از داده در دامنه اینترنت اشیا بوده و به سایر بسترهای پردازش اشاره نکرده است و بدین جهت دامنه مضیق نسبت به پژوهش حاضر دارد. هدف آن نیز - یعنی چگونگی مدیریت چالش‌های مربوط به حفاظت از داده خصوصی نسبت به اینترنت اشیا - با غایت پژوهش حاضر متفاوت است. گفتنی است که با توجه به روزآمدی و کاربردی بودن مقررات اروپایی، محققان سایر کشورها نیز در مورد شفاف‌سازی این مقررات و مواد مختلف آن، آثار علمی مختلفی را تدوین نموده‌اند که مبین اهمیت این موضوع و لزوم بررسی آن در نظام حقوقی ایران است. از جمله آثار نزدیک به پژوهش حاضر می‌توان به موارد زیر اشاره نمود: «ولوسویچ» مقاله‌ای با عنوان «حمایت از کودکان به موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده» تدوین نموده است. در این اثر، مواد مختلف مقررات اروپایی به هدف چگونگی جریان حفاظت‌های ویژه از کودکان، مورد واکاوی قرار گرفته است. به موجب برآمد این پژوهش، الزامات خاص موجود در مقررات اروپایی در خصوص حمایت‌های کافی نسبت به کودکان ضروری است (Volosevici 2019). افزون بر آن، «اسکیوپو» مقاله‌ای با عنوان «ملاحظات مختصر در مورد پردازش داده‌های شخصی کودکان» نگارش نموده. در این مقاله به حمایت‌های خاص در مورد داده‌های شخصی کودکان اشاره شده است. از اهداف آن چگونگی حمایت از کودکان در مورد خدمات اجتماعی است که آن‌ها را به‌طور مستقیم مورد خطاب قرار می‌دهد. یافته‌های این پژوهش حکایت از این دارد که

حتی با وجود مقررات اروپایی جدید در خصوص داده‌های شخصی، همچنان چالش‌های مربوط به حمایت‌های جامع از کودکان وجود دارد (Dorin Schiopu 2019). «کاباناس، آنجل کوواس و روبن کوواس» نیز مقاله‌ای با عنوان «استفاده فیس‌بوک از داده‌های شخصی حساس برای تبلیغات در اتحادیه اروپا» تدوین نموده‌اند. این مقاله در جهت ممنوعیت استفاده از داده‌های شخصی اشخاص موجود در اتحادیه اروپا، به دلیل اهداف تبلیغاتی، توسط بسترهای مجازی به‌طور خاص «فیس‌بوک» است. به‌موجب نتایج این پژوهش، این بستر مجازی از داده‌های حساس به‌طور شایسته حمایت نمی‌کند و بدین جهت پیشنهادهای فنی برای کاربران «فیس‌بوک» ارائه شده است تا آن‌ها را نسبت به استفاده از داده‌هایشان مطلع نماید (Cabañas, Cuevas & Cuevas 2018).

۳. روش پژوهش

با توجه این امر که پژوهش حاضر به توسعه مرزهای دانش در علم حقوق کمک می‌کند، این پژوهش بر اساس هدف، از نوع بنیادی، و بدین جهت که به دنبال شفاف‌سازی مواد مختلف مقررات اروپایی حفاظت از داده در خصوص تبیین چگونگی پردازش داده‌های شخصی خاص است، بر اساس ماهیت، توصیفی-تحلیلی است. همچنین باید گفت از آنجا که جامعه مورد بررسی در این پژوهش سند قانونی اتحادیه اروپا در خصوص حفاظت از داده شخصی و تطبیق آن با نظام حقوقی ایران است، پژوهش حاضر جنبه تطبیقی نیز دارد. روش پژوهش نیز به‌صورت روش پژوهش اسنادی^۱ است. این روش با تحلیل اسنادی که حاوی اطلاعاتی در مورد موضوع مد نظر است و از طریق بررسی اسناد مختلف مانند اسناد رسمی به‌عنوان منبع اطلاعات انجام می‌شود، یکی از پایه‌های اصلی در تحقیقات علوم انسانی و اجتماعی است (Ahmed 2010, 2). بدین جهت در این پژوهش اسناد به‌صورت مطالعات کتابخانه‌ای از پایگاه‌های اطلاعاتی علمی از جمله «سایمگو»^۲، «الزویر»^۳، تارنماهای مربوط به انتشارات بین‌المللی از جمله «نشر اشپرینگر»^۴ و تارنماهای مربوط به قوانین و مقررات ایران^۵ و اتحادیه اروپا^۶ مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در این راستا کلیدواژه‌گان مرتبط از جمله کلمات بیان‌شده در واژه‌گان کلیدی ابتدای پژوهش معیار جست‌وجو قرار گرفته و به‌عنوان مرز پژوهش تلقی شدند. همچنین همان‌طور که

1. documentary research method

2. Scimago

3. Elsevier

4. Springer Publication

5. <https://dotic.ir> . <https://rc.majlis.ir/fa>

6. <https://eur-lex.europa.eu>

از رویکرد پژوهش روشن است، اسناد دارای اولویت در این پژوهش، مقررات اروپایی حفاظت از داده نسبت به حقوق اتحادیه اروپا و قوانین و مقررات مرتبط با حریم خصوصی اطلاعاتی در خصوص حقوق ایران هستند. در گام بعد سایر آثار علمی از جمله مقالات و کتب مربوط به داده‌های شخصی و حریم خصوصی اطلاعاتی مورد توجه قرار گرفته‌اند.

۴. پردازش داده شخصی حساس

در این بند، ابتدا به چگونگی پردازش داده‌های شخصی حساس به موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده پرداخته خواهد شد. سپس، رویکرد نظام حقوقی ایران در این خصوص بررسی می‌شود.

۴-۱. پردازش داده شخصی حساس به موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده

به موجب ماده ۹ (۱) مقررات اروپایی حفاظت از داده، داده‌های شخصی که به واسطه ماهیت خاص خود، به‌ویژه نسبت به حقوق و آزادی‌های اساسی افراد حساس هستند، شایسته حفاظت ویژه‌اند. علت برجسته‌نمودن چنین داده‌هایی آن است که پردازش این دسته از داده‌های شخصی می‌تواند خطرات مهمی را برای حقوق و آزادی‌های اساسی افراد ایجاد کند. داده‌های حساس با آزادی فکر و مذهب، آزادی بیان، آزادی اجتماعات، حق احترام به زندگی خصوصی و خانوادگی، رهایی از تبعیض و ... ارتباط نزدیکی دارند؛ به طوری که جمع‌آوری و استفاده از این داده‌ها با حقوق اساسی افراد تداخل دارد (ICO 2019). همچنین داده‌های شخصی حساس شامل داده‌هایی هستند که به لحاظ ماهوی، خاص باشند یا داده‌هایی که از آن‌ها بتوان اطلاعات حساس در مورد یک فرد را نتیجه گرفت (Shabani & Borry 2018, 151).

تمرکز ویژه مقررات اروپایی حفاظت از داده نسبت به داده‌های شخصی حساس، به رویکرد مبتنی بر خطر این مقررات برمی‌گردد^۲ (ICO 2019). همچنین فراگیر بودن بسترهایی که داده‌های حساس افراد را جمع‌آوری می‌کنند، یکی از عوامل اصلی بود که قانون‌گذار

۱. معادل داده شخصی حساس sensitive personal data است. در مقابل، به سایر داده‌های شخصی generic personal data گفته می‌شود. همچنین در منابع مختلف واژه‌های specially protected data, special categories of personal data برای داده‌های شخصی حساس به کار رفته است.

2. GDPR rely on a risk-based approach

اتحادیه اروپا را به حفاظت خاص از داده‌های حساس تشویق نمود. به‌عنوان مثال، امروزه تقریباً تمام افراد از دستگاه‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند که حاوی خدماتی است که طیف گسترده‌ای از داده‌های حساس-مانند عضویت در اتحادیه‌های صنفی، سلامتی و...- را جمع‌آوری می‌کند و ممکن است چنین داده‌هایی را برای اهداف مختلف پردازش کند؛ در حالی که این داده‌ها به‌واسطه ماهیت خاص خود نیاز به حفاظت ویژه دارند، زیرا پردازش این داده‌ها به حقوق و آزادی‌های اساسی افراد مربوط می‌شود و ممکن است خطرات زیادی را برای افراد دربرداشته باشد (Ferrara & Spoto 2018, 1). به‌عنوان نمونه «فیس‌بوک» به‌صورت تجاری از داده‌های شخصی حساس برای اهداف تبلیغاتی با توجه به علایق کاربران-اشخاص موضوع داده- استفاده می‌کند. ولی در حال حاضر و با توجه به لازم‌الاجرا شدن مقررات اروپایی حفاظت از داده، پردازش داده‌های شخصی حساس ممنوع شده است و این بستر مجازی، باید نسبت به کاربران اتحادیه اروپا الزامات مذکور در این مقررات را رعایت نماید (Cabañas, Cuevas & Cuevas 2018, 14).

به‌دلیل ماهیت ویژه داده‌های شخصی حساس، پردازش چنین داده‌هایی به‌موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده ممنوع است. به‌موجب ماده ۹ (۱) این مقررات «پردازش داده‌های شخصی که مبین منشأ نژادی یا قومی، عقاید سیاسی، اعتقادات مذهبی یا فلسفی، عضویت در اتحادیه‌های صنفی، پردازش داده‌های ژنتیکی، داده‌های زیست‌سنجی به‌منظور شناسایی منحصربه‌فرد یک شخص حقیقی، داده‌های مربوط به سلامت یا داده‌های مربوط به زندگی جنسی یک شخص حقیقی یا گرایش جنسی ممنوع است» (EUR-Lex 2016, 38). گرچه در مقام تقنین، مصادیق داده‌های شخصی حساس توسط مقررات اروپایی حفاظت از داده مورد تصریح قرار گرفته است، ولی در مقام عمل، اینکه چه داده‌ای حساس محسوب می‌شود، نیاز به مذاقه دارد. به‌عنوان نمونه، در پرونده «کاتلین ایگان و مارگارت هکت»^۱ به شماره T-190/10 در سال ۲۰۱۲، که در دیوان دادگستری اتحادیه اروپا مطرح شده بود،

چنین رویکردی در GDPR بدین معناست که بررسی سطح معینی از خطر برای پردازش الزامی است. این امر از مواد مختلف این مقررات قابل استنباط است. به‌عنوان نمونه، به‌موجب GDPR، قبل از پردازش، کنترل‌کننده باید با در نظر گرفتن ماهیت، دامنه، زمینه و اهداف پردازش و... احتمال و شدت خطر مهم برای حقوق اشخاص موضوع داده را ارزیابی نماید. احتمال و شدت خطر با توجه به عوامل متفاوت مشخص می‌شود. ارزیابی و در نظر گرفتن خطر موجب عدم نقض بالقوه حقوق اشخاص موضوع داده است (Gellert 2017, 7).

1. Kathleen Egan and Margaret Hackett

دادگاه حکم نمود که ادعای خواهان‌ها مبنی بر اینکه انتشار اسامی دستیارهای سابق عضو پارلمان اروپا، عقاید سیاسی آن‌ها را نشان داده و بدین جهت داده‌های حساس محسوب می‌شوند، اثبات نشده و حق حریم خصوصی این اشخاص به موجب قانون نقض نشده است (CURIA n.d).

بدین جهت مصداق‌شناسی داده‌های مذکور در ماده ۹ (۱) مقررات اروپایی حفاظت از داده ضروری است. به‌عنوان نمونه داده‌های زیست‌سنجی^۱ مفهومی است که برای نخستین بار در این مقررات مورد توجه قانون‌گذار قرار گرفته است. تا زمان تصویب مقررات مذکور، هیچ ماده مشخصی در مورد مفهوم داده‌های زیست‌سنجی یا قواعد خاصی برای تنظیم پردازش چنین داده‌هایی در بسترهای حفاظت از داده اتحادیه اروپا وجود نداشت. در مقررات اروپایی حفاظت از داده به «پردازش فنی خاص» در تعریف داده‌های زیست‌سنجی اشاره شده است^۲، ولی این مقررات مشخص نمی‌کند که چه چیزی باید توسط «پردازش فنی خاص» فهمیده شود و صرفاً بیان می‌کند که هدف از پردازش باید شناسایی یکتای یک شخص باشد. نفس ویژگی‌های زیستی، به‌عنوان داده‌های زیست‌سنجی در نظر گرفته نمی‌شوند، بلکه تنها اطلاعات شخصی حاصله از پردازش آن‌ها، به‌عنوان داده‌های زیست‌سنجی قابل اشاره و تحت حمایت است. بنابراین چهره یک فرد داده زیست‌سنجی نیست، بلکه تصاویر چهره فرد یا تصویر اثر انگشت شخص، به‌عنوان داده زیست‌سنجی مورد حمایت است. این امر به این دلیل است که طبق تعریف پردازش در مقررات اروپایی حفاظت از داده، داده‌های شخصی باید حداقل بخشی از یک سیستم بایگانی باشند یا با ابزارهای خودکار پردازش شوند، در حالی که نفس ویژگی‌های زیستی - چهره فرد یا اثر انگشت - نمی‌توانند پردازش شوند. در خصوص این دسته از داده‌های حساس، برخی نیز بیان نموده‌اند که به‌طور کلی ماهیت چنین داده‌هایی حساس نیستند، مگر اینکه منشأ آشکار شدن نژاد و ژنتیک باشند. به‌عنوان مثال، برخی مطالعات علمی نشان داده‌اند که داده‌های حساس مانند بیماری‌های ژنتیکی می‌توانند از اثر انگشت آشکار شود (Jasseran 2016, 310).

1. Biometric Data

۲. ماده ۴ (۱۴) GDPR: «داده‌های زیست‌سنجی - biometric data - به معنای داده‌های شخصی حاصل از پردازش فنی خاص، مربوط به ویژگی‌های فیزیکی، منطقی و یا رفتاری یک شخص حقیقی است که امکان شناسایی یکتای آن شخص حقیقی را فراهم می‌کند؛ مانند تصاویر صورت یا داده‌های اثر انگشت‌نگاری» (EUR-Lex 2016, 34).

برای تبیین بهتر چنین داده‌هایی و در مقام مثال، می‌توان گفت زمانی که یک باشگاه ورزشی از یک سیستم اسکن الکترونیکی اثر انگشت استفاده می‌کند و اعضا اثر انگشت خود را اسکن می‌کنند تا از دریچه ورودی عبور کنند. این سیستم در حال پردازش داده‌های بیومتریک برای شناسایی افراد است. بنابراین، باشگاه به یک مبنای معتبر برای پردازش چنین داده‌های شخصی حساسی نیاز دارد. این مثال می‌تواند در خصوص اسکن چهره افراد نیز وجود داشته باشد. همچنین باید گفت در ماده ۴ (۱۴) مقررات اروپایی حفاظت از داده، برای داده‌های زیست‌سنجی به داده‌های تصویر چهره و اسکن اثر انگشت اشاره شده است، ولی باید گفت که این موارد جامع و حصری نیستند و از باب تمثیل بیان شده‌اند. مثال‌های دیگر از داده‌های بیومتریک می‌تواند تحلیل صدای اشخاص، تجزیه و تحلیل امضا و دستنویس افراد باشد (ICO 2019).

تاکنون روشن شد که به‌دلیل ماهیت ویژه داده‌های شخصی حساس، پردازش آن‌ها به‌موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده ممنوع است؛ لیکن قانون‌گذار استثنایی را بر این ممنوعیت لحاظ کرده است. ماده ۹ (۲) این مقررات استنهاها از ممنوعیت پردازش داده‌های شخصی حساس را بیان می‌کند. این موارد حصری است و قابل تعمیم نیست (van Veen 2018, 72)؛ چرا که قانون‌گذار اتحادیه اروپا در مقام بیان، صرفاً به موارد ذیل بسنده کرده است. این استنهاها، پردازش بر اساس رضایت صریح شخص موضوع داده، پردازش داده‌های شخصی حساس علنی شده، پردازش در زمینه مربوط به استخدام و تأمین اجتماعی، پردازش به‌دلیل حفاظت از منافع حیاتی افراد، پردازش توسط سازمان‌ها و نهادهای غیرانتفاعی در مسیر فعالیت‌های قانونی‌شان، پردازش بر اساس منافع عمومی، پردازش بر اساس زمینه‌های مربوط به مراقبت‌های بهداشتی و مسائل سلامت عمومی، پردازش به جهت اهداف تحقیقاتی (معافیت تحقیقاتی)، و پردازش برای رسیدگی به دعاوی حقوقی است (EUR-Lex 2016, 38 & 39).

از میان موارد مذکور، سه مورد، یعنی پردازش بر اساس رضایت صریح شخص موضوع داده^۱، پردازش به دلیل حفاظت از منافع حیاتی افراد، و پردازش بر اساس منافع عمومی با مبانی حقوقی پردازش مذکور در ماده ۶ مقررات اروپایی حفاظت از داده^۲ - که مربوط به اصول حاکم بر پردازش به طور کلی است - مشترک است. در خصوص این سه مورد باید گفت اگر که شخص موضوع داده به صراحت به پردازش داده شخصی حساس خود برای یک یا چند هدف مشخص رضایت دهد، چنین رضایتی پردازش داده شخصی حساس را مجاز می‌نماید. چنین اقدام ایجابی نه تنها باید شرایط کلی رضایت معتبر بر

1. explicit consent

البته در ماده ۶ GDPR که مبانی حقوقی پردازش مقرر شده، واژه «رضایت» و برای پردازش داده شخصی حساس «رضایت صریح» بیان شده است. رضایت صریح در GDPR تعریف نشده است، ولی به نظر می‌رسد تفاوت چندانی با لزوم وجود مجموعه شرایط رضایت که در ماده ۴ (۱۱) GDPR بیان شده است، ندارد. طبق ماده ۴ (۱۱) GDPR، رضایت به معنای هرگونه اشاره آزادانه، خاص، آگاهانه و بدون ابهام اشخاص موضوع داده است که توسط شخص موضوع داده با گفتار یا با اقدام ایجابی روشن دال بر موافقت اشخاص موضوع داده نسبت به پردازش داده‌های شخصی‌شان باشد - تفاوت اصلی به احتمال در این است که رضایت باید در یک اظهارنامه واضح (اعم از شفاهی یا کتبی) تأیید شود. در واقع، رضایت صریح باید به صراحت در کلمات تأیید شود. به طور مثال، درخواست رضایت در اظهارنامه کتبی باید برجسته شود؛ به طوری که درخواست رضایت را واضح سازد و به طور صریح از کلمه «رضایت» استفاده شود تا شخص موضوع داده آن را تأیید نماید (ICO n.d.-d).

۲. ماده ۶ GDPR مقرر می‌کند «پردازش مجاز است اگر حداقل یکی از موارد زیر وجود داشته باشد: الف- شخص موضوع داده به پردازش داده‌های شخصی خود برای یک یا چند هدف خاص رضایت داده باشد؛ ب- پردازش برای اجرای قرارداد ضروری است، شخص موضوع داده باید یکی از اطراف قرارداد باشد یا پردازش به منظور انجام مراحل به درخواست شخص موضوع داده قبل از انعقاد قرارداد رخ دهد؛ ج- پردازش برای انجام تعهد قانونی که کنترل‌کننده تابع آن است، ضروری است؛ د- پردازش برای حفظ منافع حیاتی شخص موضوع داده یا شخص حقیقی دیگری ضروری است؛ ه- پردازش برای انجام وظیفه‌ای در جهت منافع عمومی یا اعمال اختیارات رسمی واگذار شده به کنترل‌کننده ضروری است؛ و- پردازش برای اهداف مشروع دنبال شده توسط کنترل‌کننده یا شخص ثالث، ضروری است، مگر در مواردی که این منافع تحت الشعاع منافع، حقوق یا آزادی‌های اساسی شخص موضوع داده قرار گیرند که نیازمند حفاظت از داده‌های شخصی است، به خصوص در صورتی که شخص موضوع داده کودک است. بند (و) برای پردازش توسط مراجع عمومی در انجام وظایف شان اعمال نمی‌شود» (EUR-Lex 2016, 36).

اساس ماده ۷ مقررات اروپایی حفاظت از داده را داشته باشد^۱، بلکه باید به داده‌های شخصی حساس که در معرض پردازش هستند، به صراحت اشاره کند. به‌عنوان نمونه در زمانی که اشخاص موضوع داده از رسانه‌های اجتماعی -مانند فیس‌بوک- استفاده می‌کنند، فعالیت‌های چنین اشخاصی حاکی از رضایت صریح آن‌ها برای استفاده از علایقی که حاوی داده‌های شخصی حساس هستند، به‌منظور اهداف تبلیغاتی نیست (Cabañas, Cuevas 2018, 3). همچنین پردازش داده‌های شخصی حساس مجاز است، اگر چه برای حفاظت از منافع حیاتی شخص موضوع داده یا فرد دیگری ضروری باشد. این امر در صورتی است که شخص موضوع داده از لحاظ جسمی یا قانونی قادر به رضایت دادن نیست. منافع حیاتی، تمام نیازها و منافع وجودی، به‌ویژه حفاظت از زندگی و تمامیت جسمی است (Voigt & von dem Bussche 2017: 113). افزون بر پردازش بر اساس منافع عمومی نیز سببی برای پردازش داده شخصی حساس است، در صورتی که پردازش بر اساس قانون اتحادیه یا کشور عضو و متناسب با هدف مورد نظر ضروری باشد، همچنین حق حفاظت از داده محترم شمرده شود و برای حفاظت از حقوق اساسی و منافع شخص موضوع داده اقدامات مناسب و خاصی فراهم شده باشد. منافع عمومی طیف وسیعی از ارزش‌ها و اصول مربوط به یک جامعه را پوشش می‌دهد. منافع تجاری یا خصوصی با منافع عمومی یکسان نیستند و برای پردازش، اشاره به منافع کنترل‌کننده کافی نیست. منافع عمومی باید بالفعل و واقعی باشند؛ چرا که با توجه به ماهیت ویژه داده‌های شخصی حساس، یک استدلال مبهم یا کلی، منفعت عمومی را ایجاد نمی‌کند، بلکه باید استدلال‌های خاص صورت گیرد. چنین منافعی می‌تواند تضمین برابری یا جلوگیری از

۱. «ماده ۷- شرایط رضایت: ۱- در جایی که پردازش بر اساس رضایت است، کنترل‌کننده باید بتواند ثابت کند که شخص موضوع داده با پردازش داده‌های شخصی خود موافقت کرده است؛ ۲- اگر رضایت شخص موضوع داده در ضمن اظهارنامه کتبی مرتبط با موضوعات دیگر کسب شود، درخواست رضایت باید به شیوه‌ای ارائه شود که به‌وضوح از سایر موارد، به شکلی قابل فهم و در دسترس، با استفاده از زبانی روشن و ساده قابل تشخیص باشد. هر بخشی از چنین اظهارنامه کتبی که ناقض این مقررات است، الزام‌آور نیست؛ ۳- شخص موضوع داده باید این حق را داشته باشد که در هر زمان رضایت خود را پس بگیرد. پس گرفتن رضایت، بر مجاز بودن پردازش مبتنی بر رضایت قبل از پس گرفتن، تأثیری نخواهد داشت. قبل از کسب رضایت، شخص موضوع داده باید از حق پس گرفتن مطلع شود. انصراف از رضایت باید به‌راحتی کسب رضایت باشد؛ ۴- هنگام ارزیابی اینکه آیا رضایت آزادانه است، باید حداکثر توجه را مبذول داشت که آیا اجرای یک قرارداد، از جمله ارائه یک خدمت، مشروط به رضایت برای پردازش داده‌های شخصی است که برای اجرای آن قرارداد ضروری نیستند یا خیر» (EUR-Lex 2016, 37).

تقلب باشد. با این حال، کنترل‌کننده باید بتواند نشان دهد که تمام مراحل پردازش برای دستیابی به چنین منفعتی ضروری است و با اصل به حداقل رساندن داده‌ها مطابقت دارد (ICO 2019). افزون بر سه مورد مذکور، سایر دلایلی که به موجب آن‌ها پردازش داده‌های شخصی حساس مجازند، به شرح زیر است:

- ◇ علنی شدن توسط شخص موضوع داده: داده‌های شخصی حساسی که به‌وضوح توسط شخص موضوع داده، علنی و افشا شده، و قابل پردازش است. افشا باید ناشی از تصمیم آزاد شخص موضوع داده باشد. در واقع، شخص موضوع داده باید اقداماتی را انجام دهد که داده‌ها را عمومی می‌کند. بدین جهت اگر اطلاعات مربوط به وضعیت سلامتی یک فرد به‌صورت عمومی از تارنمای مراکز بهداشت در دسترس باشد، به‌طور منطقی این داده‌های عمومی شده اقدامی عمدی از سوی شخص موضوع داده نبوده و بدین دلیل، مجوزی برای پردازش این داده‌های بهداشتی نیست. در مقابل، وابستگی‌های سیاسی یک عضو مجلس داده‌های شخصی حساس هستند (عقاید سیاسی). با این حال، چنین عقایدی به‌وضوح توسط شخص موضوع داده علنی شده است، زیرا این شخص به‌طور آزادانه برای توصیف جایگاه خود به عموم مردم، چنین داده‌هایی را آشکار نموده است. در این فرض، خود شخص موضوع داده به‌طور خودمختار تصمیم گرفته است داده‌های حساس خود را عمومی نماید و این امر بدون شک یک اقدام عمدی از جانب او بوده است. در سایر موارد تشخیص عمومی شدن داده‌ها توسط خود شخص دشوار است و باید اشخاص پردازش‌کننده داده، جانب احتیاط را برگزینند و به مبنای دیگری برای پردازش تمسک نمایند. این موارد از جمله در جایی است که فرد ضمن مطالبی در رسانه اجتماعی برای خانواده و دوستان داده‌های حساسی را منتشر می‌کند، ولی تنظیمات پیش‌فرض آن رسانه، داده‌ها را عمومی می‌کند. در این موارد، قابلیت جریان این مبنای بسیار دشوار است؛ زیرا در جایی این مبنای قابل استفاده است که به‌طور واقع‌بینانه داده‌ها با اقدامی عمدی از جانب شخص موضوع داده برای عموم افراد قابل دسترسی شوند و افشای اطلاعات برای مخاطبان محدود، لزوماً به معنای «افشای عمومی» نیست (ICO 2019)؛
- ◇ زمینه‌های مربوط به استخدام و تأمین اجتماعی: در صورتی که پردازش برای انجام تعهدات و اعمال حقوق خاص کنترل‌کننده یا شخص موضوع داده در زمینه استخدام و تأمین اجتماعی ضروری باشد، البته تا جایی که به‌موجب قانون اتحادیه اروپا

یا کشورهای عضو مجاز باشد یا در صورتی که یک توافق جمعی مطابق قانون کشورهای عضو اتحادیه اروپا، تدابیر حفاظتی مناسب برای حقوق و منافع اساسی شخص موضوع داده را فراهم کند. با وجود این استثنا -از ممنوعیت پردازش داده‌های شخصی حساس- کارفرمایانی که به‌طور منظم به پردازش داده‌های شخصی حساس، مانند داده‌های بهداشتی در رابطه با استخدام نیاز دارند، باید تدابیر حفاظتی‌ای را ارائه دهند که مطابق با سطح بالای حفاظت از داده‌های شخصی حساس باشد (Voigt & von dem Bussche 2017, 112)

◇ پردازش توسط سازمان‌ها و نهادهای غیرانتفاعی در مسیر فعالیت‌های قانونی‌شان: پردازش توسط نهادهای غیرانتفاعی با هدف اتحاد سیاسی، مذهبی یا صنفی است که صرفاً به اعضای سابق یا اشخاصی که با آن نهاد ارتباط دارند، مربوط می‌شود و داده‌های شخصی در خارج از آن نهاد بدون رضایت اشخاص موضوع داده افشا نمی‌شوند (EUR-Lex 2016, 38). به‌عنوان مثال، یک کلیسا داده‌های شخصی اعضا و حامیان را پردازش می‌کند تا فعالیت‌های کلیسا را اداره کرده و مراقبت‌های معنوی را فراهم کند. کلیسا می‌تواند برای پردازش داده‌هایی که عقاید مذهبی آن‌ها را نشان می‌دهد، به این استثنا استناد کند. لیکن اگر این کلیسا یک گزارش سالانه منتشر می‌کند که برای اشخاص ثالث نیز در دسترس است، کلیسا باید قبل از نام‌گذاری هر یک از اعضای خود در گزارش سالانه به‌دنبال رضایت صریح آن‌ها باشد (ICO 2019)؛

◇ زمینه‌های مربوط به مراقبت‌های بهداشتی و مسائل سلامت عمومی: در صورتی که پردازش برای اهداف مراقبت‌های بهداشتی مذکور در ماده ۹ (۲) (ح) این مقررات (اهداف پزشکی پیشگیرانه یا شغلی، تشخیص پزشکی، ارائه مراقبت‌های بهداشتی، اجتماعی یا درمان، مدیریت سامانه‌ها و خدمات بهداشتی یا اجتماعی) است و بر اساس قانون کشورهای عضو اتحادیه اروپا یا اتحادیه اروپا یا پیرو قرارداد با یک متخصص بهداشت ضروری است. به‌موجب ماده ۹ (۳) «درجایی که پردازش پیرو قرارداد با متخصص بهداشت انجام می‌شود، پردازش باید توسط یا تحت مسئولیت یک متخصص حرفه‌ای متعهد به رازداری حرفه‌ای -مانند پزشک- به‌موجب قوانین اتحادیه اروپا یا کشور عضو انجام شود. این امر باعث می‌شود که محافظت از داده‌ها در مواردی که پردازش مبتنی بر قانون نیست، لیکن داده‌های شخصی حساس وجود

دارد، تقویت شود (EUR-Lex 2016, 38). به‌عنوان مثال، یک پزشک روزانه تعدادی از بیماران را در مطب خود معاینه می‌کند. پزشک معاینات را در یک پایگاه داده ثبت می‌کند که شامل نام و نام خانوادگی بیمار، توصیف علائم و داروهای تجویز شده است. این داده‌ها به‌عنوان داده‌های شخصی حساس در نظر گرفته می‌شوند، اما پردازش داده‌های مربوط به سلامت توسط مطب مجاز است، زیرا برای اهداف درمانی مورد نیاز است و تحت مسئولیت یک پزشک با تعهد رازداری حرفه‌ای انجام می‌شود (European Commission 2018c). در خصوص مسائل سلامت عمومی - ماده ۹ (۲) (ت) مقررات اروپایی حفاظت از داده - نیز باید گفت پردازش مجاز است در صورتی که با دلایل مهم منافع عمومی در زمینه بهداشت عمومی ضروری باشد و چنین پردازشی بر اساس قانون کشورهای عضو اتحادیه اروپا یا اتحادیه اروپا صورت گیرد. دلایل مهم در این قسم می‌تواند محافظت در برابر تهدیدهای جدی فرامرزی برای سلامت یا تضمین استانداردهای بالا و ایمنی مراقبت‌های بهداشتی، محصولات پزشکی یا دستگاه‌های پزشکی باشد (EUR-Lex 2016, 38). مثال این قسم را می‌توان اپیدمی کرونا بیان نمود که در شرایط فعلی از مسائل مهم مربوط به سلامت عمومی است. اتحادیه اروپا با تنظیم دستورالعمل مستقلی در خصوص «پردازش داده‌های مربوط به سلامت در خصوص تحقیقات نسبت به اپیدمی کرونا»^۱ مقرر نموده است که مفاد مقررات اروپایی حفاظت از داده نسبت به پردازش داده‌های مربوط به سلامت در زمینه تحقیقات مخصوص به بیماری کرونا نیز قابل اجراست (European Data Protection Board 2020, 13). بنابراین، مقابله با اپیدمی مذکور نیز پردازش داده‌های شخصی را مجاز می‌نماید. علت وجود این استثنا - از ممنوعیت پردازش داده‌های شخصی حساس - ضرورت دستیابی، درک بهتر، شناسایی بالقوه بیماری‌ها و مسائل درمانی است (Shabani & Borry 2018, 149)؛ لیکن استثنای مذکور در این قسمت بدان معنا نیست که کسانی که به دلایل محرمانه پزشکی به داده‌های شخصی دسترسی ندارند، اکنون می‌توانند دسترسی داشته باشند. همچنین اگر داده‌های شخصی برای انجام موارد مرتبط، به یک نهاد قانونی دیگر منتقل شود، کنترل‌کننده جدید به مبنای حقوقی مخصوص به خود نیاز خواهد داشت (van Veen 2018 72 & 73). افزون

1. Guidelines 03/2020 on the processing of data concerning health for the purpose of scientific research in the context of the COVID-19 outbreak

بر این، از آنجا که داده‌های شخصی مربوط به سلامت می‌تواند برای اهدافی به غیر از درمان و امور درمانی استفاده شود که منجر به تجاری‌سازی داده‌ها و استفاده از داده‌ها به ضرر اشخاص موضوع داده تمام شود، باید در خصوص اینکه استفاده از داده‌ها، به‌طور مستقیم برای اهداف درمانی و مسایل مرتبط با درمان باشد، دقت نمود و محدوده استثنای آن را تا این مرز دانست (Skovgaard, Wadmann & Hoeyer 2019, 570)؛

◇ اهداف تحقیقاتی (معافیت تحقیقاتی): در صورتی که پردازش برای اهداف بایگانی در جهت منافع عمومی، اهداف تحقیقات علمی یا تاریخی یا اهداف آماری مبتنی بر ماده ۸۹(۱) مقررات اروپایی حفاظت از داده، ضروری است و چنین پردازشی بر اساس قوانین کشورهای عضو اتحادیه اروپا یا اتحادیه اروپا صورت گیرد، پردازش داده‌های شخصی حساس مجاز است. این فعالیت‌ها به نفع عموم است و بدین جهت در زمره استثنایات است. با وجود این، پردازش انجام‌شده به‌موجب این مفاد منوط به حفاظت مناسب است و برای اطمینان از اصل به حداقل رساندن داده باید اقدامات حفاظتی مطابق با ماهیت حساس داده‌های شخصی مربوطه به کار گرفته شود (EUR-Lex 2016, 39). دامنه اهداف تحقیقاتی به‌طور موسع تفسیر می‌شود، از جمله توسعه و عرضه فناوری، تحقیقات بنیادی، تحقیقات کاربردی و تحقیقات با بودجه خصوصی، همچنین اهداف تحقیقات علمی می‌توانند مطالعات به نفع عموم در زمینه سلامت عمومی باشد (Olimid, Rogozia & Olimid 2018, 635). وجود چنین دامنه گسترده‌ای در خصوص معافیت تحقیقاتی ممکن است این امر را به ذهن متبادر سازد که داده‌های شخصی حساس در هر زمان و به هر هدف تحقیقاتی می‌تواند پردازش شوند و برای زمان نامعین می‌توانند ذخیره شوند؛ در حالی که این امر با برخی از اصول مقررات اروپایی حفاظت از داده مانند محدودیت ذخیره‌سازی داده‌های شخصی مغایر است. در پاسخ باید گفت گرچه چنین استثنایی وجود دارد و دامنه توسعه‌ای نیز برای آن

۱. در این خصوص ماده ۸۹(۱) GDPR مقرر می‌کند: «پردازش برای اهداف بایگانی در جهت منافع عمومی، اهداف تحقیقات علمی، تاریخی یا آماری، باید مطابق با این مقررات نسبت به حقوق و آزادی‌های شخص موضوع داده، تحت تدابیر حفاظتی مناسب قرار گیرند. تدابیر حفاظتی دال بر وجود اقدامات فنی و سازمانی به‌طور خاص برای رعایت اصل به حداقل رساندن داده‌هاست. این تدابیر ممکن است شامل مستعارسازی باشد، به شرطی که اهداف مذکور در این ماده، با مستعارسازی محقق شوند. در صورتی که این اهداف را می‌توان با پردازشی که اجازه شناسایی اشخاص موضوع داده را نمی‌دهد یا دیگر اجازه نمی‌دهد، انجام داد، این اهداف باید با آن روش پردازشی انجام شوند» (EUR-Lex 2016, 84 & 85).

مقرر شده است (Pormeister 2017, 146)، لیکن مقررات اروپایی حفاظت از داده تعادلی بین نیاز به حفاظت مؤثر از حقوق اشخاص موضوع داده و پردازش داده‌های شخصی حساس برای اهداف تحقیقاتی برقرار می‌سازد؛ زیرا به موجب ماده ۸۹ (۱) مقررات اروپایی حفاظت از داده، پردازش برای اهداف تحقیقاتی باید تحت تدابیر حفاظتی مناسب صورت گیرد. چنین تدابیری می‌تواند مستعارسازی داده‌های شخصی حساس باشد، به گونه‌ای که به شخص موضوع داده یکتایی اشاره نکند (Chassang 2017, 11 & 12) یا طراحی زیرساخت لازم برای ابزارهای فناوری اطلاعات و مدیریت داده‌ها به منظور تضمین حفاظت از داده باشد. حتی باید گفت اگر داده‌های پردازش شده مرکب از داده‌هایی در خصوص مراقبت‌های بهداشتی و تحقیقات علمی باشد، باید به وضوح این دو مورد از هم متمایز شود و در نتیجه، برای هر یک از این اقسام، بسترهای حفاظتی مناسب دنبال شود (Amram 2020: 6)؛

◇ رسیدگی به دعاوی حقوقی: ضرورت پردازش برای ایجاد، اعمال و یا دفاع از دعاوی حقوقی - یا هر زمان که دادگاه‌ها به موجب صلاحیت قضایی شان عمل می‌کنند - نیز جوازی بر پردازش داده شخصی حساس است. این امر شامل رسیدگی به دعاوی در دادرسی دادگاه‌ها و در رویه‌های اجرایی یا خارج از دادگاه‌هاست. ماهیت ویژه داده‌های شخصی حساس به موجب ماده ۹ مقررات اروپایی حفاظت از داده به تقابل منافع برای واقع شدن تحت این استثنای قانونی نیاز دارد (در واقع باید منفعت شخص موضوع داده در حفظ داده‌های خود و رسیدگی به دعاوی حقوقی در مقابل هم سنجیده شود و به منفعت غالب عمل شود). به عنوان مثال، بیمار سابق یک بیمارستان (A)، از بیمارستان شکایت می‌کند. بیمارستان از پرونده پزشکی A استفاده می‌کند تا از خود در برابر طرح دعوی دفاع کند. در این مثال، پرونده پزشکی، داده‌های مربوط به سلامت A را نشان می‌دهد و در نتیجه، شایستگی حفاظت به موجب ماده ۹ مقررات اروپایی حفاظت از داده را دارد. با این حال، بیمارستان از داده‌های شخصی A برای دفاع از خودش در برابر طرح دعوی A استفاده می‌کند. داده‌های شخصی برای اهداف اثباتی در جریان دادرسی لازم است. در این مثال، حق حریم خصوصی A با توجه به ضروری بودن پردازش داده‌های A به منظور ارائه مدرک در جریان دادرسی از بین می‌رود (استفاده از داده‌ها در جریان دادرسی نسبت به حفظ داده‌ها برای A غالب است) (Voigt & von dem Bussche 2017, 113 & 114).

۴-۲. پردازش داده شخصی حساس در نظام حقوقی ایران

از آنجا که حقوق ایران به‌طور ویژه و جامع به چگونگی حمایت از داده‌های شخصی حساس نپرداخته است، چنین حمایتی باید از منابع مختلف حقوق ایران کشف شود. در این مسیر ابتدا قوانین موضوعه ایران قابل بررسی است. از میان قوانین موضوعه، صرفاً ماده ۵۸ قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲ است که به صراحت، داده‌های شخصی حساس را مورد توجه قرار داده است. این ماده مقرر می‌کند «ذخیره، پردازش و یا توزیع «داده‌پیام»‌های شخصی مبین ریشه‌های قومی یا نژادی، دیدگاه‌های عقیدتی، مذهبی، خصوصیات اخلاقی و «داده‌پیام»‌های راجع به وضعیت جسمانی، روانی و یا جنسی اشخاص بدون رضایت صریح آن‌ها به هر عنوان غیرقانونی است». نسبت به این ماده چند نکته قابل بیان است. اول اینکه گرچه قانون‌گذار ایرانی بر حساس بودن داده‌های مذکور در این ماده صراحتی ندارد، لیکن ممنوعیت پردازش آن‌ها و اشتراک مصادیق این ماده با ماده ۹(۱) مقررات اروپایی حفاظت از داده، مبین حساس بودن داده‌های مذکور است. همچنین این ماده صرفاً به یکی از مانی حقوقی پردازش داده شخصی حساس - رضایت صریح - اشاره نموده است و از اصل ممنوعیت پردازش داده شخصی حساس تنها مواردی را که رضایت صریح شخص موضوع داده وجود دارد، استثنا نموده است. بدین جهت با توجه به این ماده، اصل ممنوعیت پردازش داده شخصی حساس^۱ و رضایت صریح به‌عنوان استثنائی از ممنوعیت، قابل پذیرش است؛ هرچند پذیرش این دو امر نیز به‌طور کلی است و در جزئیات تفاوتی‌هایی وجود دارد. به‌عنوان نمونه مادهٔ مربوطه از قانون تجارت الکترونیکی، برخی از مصادیق داده‌های شخصی حساس مانند عقاید سیاسی، عضویت در اتحادیه‌های صنفی و داده‌های زیست‌سنجی را مورد تصریح قرار نداده است. افزون

۱. در ارتباط با چنین ممنوعیتی می‌توان به اصل ۲۵ قانون اساسی ایران اشاره نمود. به‌موجب این اصل، تجسس که به معنای دسترسی به اسرار افراد بدون رضایت آن‌هاست، ممنوع است. توضیح ارتباط اینکه از یک سو تجسس نوعی پردازش است و از سوی دیگر، یکی از مصادیق اسرار می‌تواند اطلاعات و داده‌های شخصی حساس باشد. در خصوص اینکه داده‌های شخصی سر هستند باید گفت: سر امری نسبی است و مصادیق آن با توجه به شرایط افراد و انگیزه آن‌ها در پنهان کردن امری متفاوت می‌شود (قماشی ۱۳۸۵، ۴). همچنین، داده‌های شخصی ارزشمند هستند و غالباً اشخاص حقیقی تمایل ندارند که داده‌های شخصی آن‌ها برای تمامی افراد آشکار شود و موجب شناسایی آن‌ها گردد. در این راستا یکی از اصول حاکم بر داده‌های شخصی حفظ تمامیت و محرمانگی داده‌های شخصی است. هدف از این اصل عدم تعرض به حقوق اشخاص موضوع داده و قرار نگرفتن در معرض سوءاستفاده است. با توجه به این امر در بسیاری از موارد می‌توان داده‌های شخصی را به‌نوعی سر دانست.

بر این، حمایت‌های قانون تجارت الکترونیکی برای تمامی بسترهای پردازشی داده‌های شخصی قابل جریان نیست و از این جهت نیز محدود است. با این حال و به دلیل فقدان تصریح قانونی نسبت به داده‌های شخصی حساس، در سایر قوانین موضوعه، می‌توان این ماده را مشعر به ممنوعیت پردازش داده‌های شخصی حساس و رضایت به‌عنوان استثنایی از این ممنوعیت دانست.

فارغ از ماده مذکور، در قوانین موضوعه الزاماتی نسبت به داده‌های شخصی حساس وجود ندارد. البته، گفتنی است که «پیش‌نویس لایحه صیانت و حفاظت از داده‌های شخصی»^۱ در بند ب ماده ۲ به تعریف داده شخصی حساس پرداخته و بیان نموده «داده شخصی حساس عبارت است از داده شخصی که ریشه قومی یا قبیله‌ای، نظرات سیاسی، مذهبی و فلسفی، مشخصات وراثتی یا اطلاعات سلامت شخص موضوع داده را آشکار می‌سازد». فارغ از وضعیت این سند و عدم شمول این مفاد بر تمامی مصادیق داده‌های شخصی حساس، این پیش‌نویس الزامات و اصولی برای پردازش این گونه داده‌ها مقرر نکرده و صرف این تعریف نیز مبین حمایت ویژه‌ای نیست. بدین جهت برای پذیرش یا عدم پذیرش سایر استثنائات از ممنوعیت پردازش داده شخصی حساس به موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده - به‌غیر از رضایت- در نظام حقوقی ایران، باید به نظریات دکترین، مبانی حقوق ایران به‌ویژه فقه امامیه تمسک جست.

در این راستا ابتدا پردازش داده شخصی حساس به دلیل وجود منافع حیاتی قابل بحث است. با توجه به اینکه حفاظت از منافع حیاتی افراد به معنای حفاظت از جان شخص موضوع داده و افراد دیگر است، جریان این استثنا - از ممنوعیت پردازش - در نظام حقوقی ایران پذیرفتنی است. این امر بدین دلیل است که اهمیت حفظ جان در فقه، حقوق و

۱. پیش‌نویس لایحه «صیانت و حفاظت از داده‌های شخصی» در تیرماه سال ۱۳۹۷ در سایت وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات ایران در خصوص حمایت از داده شخصی منتشر شده است. چنین سندی پیش‌نویس است و تاکنون حتی نسخه نهایی برای این پیش‌نویس منتشر نشده است. البته به نظر می‌رسد با ارائه طرح «حمایت و حفاظت از داده و اطلاعات شخصی» که در بیست و چهارم شهریورماه ۱۴۰۰ در صحن علنی مجلس اعلام وصول شده است، پیش‌نویس مذکور در همین مرحله رها شده باشد. خصوصاً اینکه طرح مذکور گزیده‌ای از پیش‌نویس سابق است. در واقع، این طرح که با چند سال فاصله از ارائه پیش‌نویس، به‌تازگی در خصوص حمایت از داده شخصی و اشخاص موضوع داده، در مجلس وصول شده است، در محتوا نسبت به مواد استفاده‌شده از پیش‌نویس، تغییری نکرده است و با عدم شفافیت و فقدان افزایش حمایت از داده شخصی و اشخاص موضوع داده، با همان کیفیت مقرر در پیش‌نویس، به حمایت از داده‌های شخصی و اشخاص موضوع داده پرداخته است.

قوانین موضوعه ایران مورد تصریح قرار گرفته است. در واقع، حفظ جان خود و افراد دیگر واجب است و در معرض هلاکت قرار دادن آن و همچنین تعرض به جان انسان محترم حرام است (هاشمی شاهرودی ۱۳۸۲ ق، ۳/۳۱۶؛ مکارم شیرازی ۱۳۸۵، ۴۸۴/۱) حتی برای حفظ جان ارتکاب به بعضی از محرمات جایز می‌شود (مدرسی ۱۳۹۳، ۱۶۹). از قوانین موضوعه ایران نیز این امر قابل استنباط است. به‌عنوان نمونه به‌موجب ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ «ارتکاب رفتاری که طبق قانون جرم محسوب می‌شود، در صورتی که ارتکاب رفتار برای اجرای قانون اهم لازم باشد، قابل مجازات نیست». به‌موجب این ماده در صورتی که امری اهم وجود داشته باشد، لطمه به منافع افراد قابل مجازات نیست. در نظریات دکترین مصادیق این ماده افزون بر سایر موارد، تخریب اموال و اشیای برای نجات جان، سلب آزادی برای نجات جان و ورود با قهر و غلبه به ملک دیگری برای نجات جان بیان شده است (گلدوزیان ۱۳۹۷، ۲۳۵-۲۳۷). این مصادیق مبین اهمیت حفظ جان در مقابل سایر منافع از جمله پردازش داده‌های شخصی است. همچنین به‌موجب ماده ۴۹۷ قانون پیش‌گفته «در موارد ضروری که تحصیل برائت ممکن نباشد و پزشک برای نجات مریض، طبق مقررات اقدام به معالجه نماید، کسی ضامن تلف یا صدمات وارده نیست». اهمیت حفظ جان افراد، علت عدم ضمان در ماده مذکور است - حتی تشخیص فوریت و ضرورت نیز بر عهده پزشک معالج است (کارخیران ۱۳۹۸، ۱۰۱۰) - بنابراین به طریقی اولی چنین امر مهمی موجب پردازش داده شخصی شخص موضوع داده و از مبانی حقوقی پردازش داده‌های شخصی حساس است.

استثنای دیگری - از ممنوعیت پردازش - که قابل بررسی است، وجود منفعت عمومی است. منفعت عمومی^۱ در اصطلاح به معنای سود و فایده‌ای است که همگان از آن برخوردار خواهند شد و شامل اموری است که برای توده مردم مطلوبیت دارد و آنان را بهره‌مند می‌نماید (منصوریان و شبانی ۱۳۹۵، ۱۲۲). در فقه امامیه افزون بر منفعت عمومی چنین معنایی با اصطلاح مصلحت عمومی یا مصالح عامه نیز مورد توجه قرار گرفته است. از منظر فقه امامیه، قوانین موضوعه ایران و دکترین حقوقی، منافع عمومی یا مصالح عامه بر منافع خاصه یا مصالح فردی مقدم‌اند (منتظری ۱۳۶۷، ۳۷۶/۵؛ مکارم شیرازی ۱۳۸۵، ۲۷۹/۲؛ میرزای قمی ۱۳۷۱، ۷۱/۴). مبنای چنین تقدمی رعایت صلاح عموم مردم و توجه

1. public interest

به احوال کلی آنان است؛ چرا که منافع عمومی، مصالحی است که نفع آن ناظر به جمع زیادی از مردم است و منافعی نیست که صرفاً جنبه شخصی داشته یا در جهت حفظ منافع فرد، دسته، گروه و جمعیتی خاصی باشد (ایازی ۱۳۸۹، ۳۴۹ و ۳۶۰). این امر در قوانین موضوعه ایران نیز مشهود است. به‌طور نمونه، می‌توان به اصل چهارم قانون اساسی^۱، ماده ۳ قانون نحوه واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸^۲، ماده ۱۷ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶^۳ و ماده ۹ قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۰^۴ اشاره کرد. بدین جهت قابل درک است که تقدم منفعت عمومی مقتضای نظم عمومی و عدالت است و دلیلی برای پردازش داده‌های شخصی حساس است (عمید زنجانی ۱۳۹۱، ۱۷۹). همچنین از آنجا که چند استثنای دیگر از ممنوعیت پردازش یعنی پردازش بر اساس زمینه‌های مربوط به مراقبت‌های بهداشتی، مسائل سلامت عمومی و اهداف تحقیقاتی نیز به اهمیت منافع عمومی برمی‌گردد، با پذیرش منفعت عمومی به‌عنوان جواز بر پردازش داده شخصی حساس، سه مورد مذکور نیز به‌موجب حقوق ایران قابل پذیرش است.

علنی شدن داده شخصی حساس توسط شخص موضوع داده، استثنای بعدی است. این امر نیز با توجه به «قاعده اقدام» در نظام حقوقی ایران مورد پذیرش است. به‌موجب این قاعده هرگاه شخصی با آگاهی عملی را انجام دهد، خود مسئول عواقب آن است. بدین جهت حتی اگر اقدام شخص موجب ورود زیان توسط دیگران به او گردد، واردکننده زیان که شخص دیگری است، مسئول خسارت نخواهد بود (محقق داماد ۱۳۸۴، ۱۲۲). به دیگر سخن، اگر کسی اقدام به اسقاط احترام مال خود نماید - داده‌های شخصی نیز به‌دلیل داشتن بعد مالی در زمره مال‌اند - حق ندارد از باب خسارتی که دیده تقاضای

۱. «هیچ‌کس نمی‌تواند اعمال حق خویش را وسیله اضرار به‌غیر یا تجاوز به منافع عمومی قرار دهد».

۲. «حقوق اشخاص بر اراضی دایر توأم با مسئولیت و تکلیفی است که در مورد استفاده و بهره‌برداری مشروع از آن دارند...».

۳. «دولت یا شخص مجاز از طرف آن، با رعایت ترتیبات زیر می‌تواند از اختراع بهره‌برداری نمایند:

الف - در مواردی که با نظر وزیر یا بالاترین مقام دستگاه ذی‌ربط منافع عمومی مانند امنیت ملی، تغذیه، بهداشت یا توسعه سایر بخش‌های حیاتی اقتصادی کشور، اقتضا کند که دولت یا شخص ثالث از اختراع بهره‌برداری نماید...».

۴. «سرمایه‌گذاری خارجی مورد سلب مالکیت و ملی‌شدن قرار نخواهد گرفت مگر برای منافع عمومی، به‌موجب فرایند قانونی، به روش غیر تبعیض‌آمیز و در مقابل پرداخت مناسب غرامت به‌مآخذ ارزش واقعی آن سرمایه‌گذاری بلافاصله قبل از سلب مالکیت».

جبران خسارت نماید و اقدام شخصی بر ضرر خود از مسقطات ضمان است (کاتوزیان ۱۳۹۵، ۱۶۴/۱ و ۱۶۵). در بحث حاضر نیز شخص موضوع داده با علنی نمودن داده‌های شخصی حساس خود، زمینه‌پردازش و یا حتی تعرض به داده‌های شخصی‌اش را فراهم نموده است. مؤید این قسمت می‌تواند بند دهم از سند «سیاست‌ها و اقدامات ساماندهی پیام‌رسان‌های اجتماعی» مصوب شورای عالی فضای مجازی در تاریخ ۱۳/۰۳/۱۳۹۶ باشد که مقرر می‌کند «مسئولیت اقدامات کاربران در شبکه‌های اجتماعی بر عهده خود کاربران بوده...»؛ گرچه این مفاد مربوط به شبکه‌های اجتماعی است، لیکن از آنجا که یکی از بسترهای پردازش چنین شبکه‌هایی است برای بحث حاضر نیز قابل استفاده است.

برای بررسی پردازش در زمینه مربوط به کار و تأمین اجتماعی به‌عنوان استثنای دیگر، می‌توان به تصریح قانون کار استناد نمود. توضیح اینکه به‌موجب ماده ۱۰ قانون کار «قرارداد کار علاوه بر مشخصات دقیق طرفین، باید حاوی موارد ذیل باشد...». از نص ماده قابل درک است که پردازش داده‌های شخصی از ضروریات چنین قراردادی است و دسترسی به داده شخصی برای زمینه‌های مربوط به کار و تأمین اجتماعی لازم است. بدین جهت از آنجا که کار و تأمین اجتماعی از ضروریات زندگی جمعی است و پردازش داده‌ها در زمینه مذکور نیز برای ضرورت پیش گفته لازم است؛ پردازش در این خصوص بلا مانع است. البته، چنین پردازشی باید به‌موجب قانون باشد، و همچنین تدابیر حفاظتی مناسب برای حقوق و منافع اساسی شخص موضوع داده نیز فراهم شود.

همچنین استثنای دیگر یعنی پردازش برای رسیدگی به دعاوی حقوقی نیز در نظام حقوقی ایران قابل پذیرش است. این امر بدین دلیل است که به‌موجب اصل سی و چهارم قانون اساسی «دادخواهی حق مسلم هر فرد است و هر کس می‌تواند به‌منظور دادخواهی به دادگاه‌های صالح رجوع نماید. همه افراد ملت حق دارند این گونه دادگاه‌ها را در دسترس داشته باشند و هیچ کس را نمی‌توان از دادگاهی که به‌موجب قانون حق مراجعه به آن را دارد منع کرد». این حق قانونی که در نظام‌های مردم‌سالار، متضمن حقوق و آزادی‌های افراد است (هاشمی ۱۳۹۰، ۳۰۶) لوازم ذاتی و عقلی، عرفی و قانونی خود را نیز در برمی‌گیرد (محقق داماد ۱۳۸۴، صص ۲۳۶ و ۲۳۷). همچنین شامل تمسک به ادله است. بدین جهت در صورتی که پردازش داده‌های شخصی حساس به‌عنوان دلیل، برای دادرسی و احقاق حق ضروری باشد، چنین پردازشی مجاز بوده و دلیلی بر پردازش داده‌های شخصی حساس است. البته باید دقت شود که در مقام تقابل دو حق حفاظت از

داده و دادخواهی و احقاق حق، مورد دوم غالب باشد.

سرانجام، باید گفت که از میان استثنائات مذکور در مقررات اروپایی حفاظت از داده برای پردازش داده شخصی حساس، صرفاً پردازش توسط سازمان‌ها و نهادهای غیرانتفاعی در جهت فعالیت‌های قانونی‌شان، از منابع مختلف حقوق ایران قابل استنباط نیست. بدین جهت و با جریان اصل عدم، استثنای مذکور در نظام حقوقی ایران قابل پذیرش نیست.

۵. پردازش داده شخصی مربوط به محکومیت و جرائم کیفری

داده‌های شخصی مربوط به محکومیت و جرائم کیفری نیز قسمی از داده‌های شخصی خاص هستند که به موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده جهت پردازش آن‌ها باید الزامات خاصی رعایت شود. در این بند، ابتدا به چگونگی پردازش چنین داده‌هایی بر اساس این مقررات و سپس به تطبیق آن با نظام حقوقی ایران پرداخته خواهد شد.

۵-۱. پردازش داده شخصی مربوط به محکومیت و جرائم کیفری به موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده

داده‌های شخصی مرتبط با جرائم یا محکومیت‌های کیفری در زمره داده‌های شخصی حساس نیستند و بدین جهت ماده ۹ مقررات اروپایی حفاظت از داده بر چنین داده‌هایی جاری نیست. لیکن داده‌های شخصی مربوط به محکومیت و جرائم کیفری، داده‌های شخصی خاص محسوب می‌شوند (ICO 2019) و مستلزم حفاظت ویژه هستند، زیرا پردازش این داده‌ها می‌تواند خطرات قابل توجهی برای حقوق و آزادی‌های اساسی افراد ایجاد کند. به‌عنوان مثال، داده‌های مربوط به اتهامات یا محکومیت‌های کیفری می‌تواند تأثیر خاصی بر حق آزادی و امنیت، حق محاکمه عادلانه، حق احترام به زندگی خصوصی و خانوادگی، آزادی انتخاب شغل و حق مشارکت در مشاغل، آزادی انجام یک تجارت و ... داشته باشند (ICO n.d.-c).

برای پردازش چنین داده‌هایی به موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده الزامات

خاصی باید رعایت گردد^۱. با این توضیح که جهت مجاز بودن پردازش داده‌های شخصی مرتبط با محکومیت و جرائم کیفری، پردازش باید با تدابیر حفاظتی مناسب، مذکور در ماده ۱۰ این مقررات انجام شود. ماده ۱۰ مقرر می‌کند «پردازش داده‌های شخصی مربوط به محکومیت‌های کیفری و جرائم و یا اقدامات تأمینی مربوطه مبتنی بر ماده ۶ (۱) مقررات اروپایی حفاظت از داده باید صرفاً تحت کنترل مرجع رسمی باشد یا زمانی انجام شود که توسط قانون اتحادیه و یا کشور عضو مجاز است و برای حقوق و آزادی‌های اشخاص موضوع داده ضروری است. هرگونه ثبت جامع از محکومیت‌های کیفری، صرفاً تحت کنترل مرجع رسمی نگهداری می‌شود» (EUR-Lex 2016, 39). با توجه به مفاد مذکور داده‌های شخصی مربوط به محکومیت‌ها و جرائم کیفری، صرفاً در صورتی قابل پردازش است که تحت نظارت مرجع رسمی باشد، گرچه دامنه چنین نظارت و کنترلی مشخص نیست؛ لیکن قواعد مربوطه و سازماندهی آن در صلاحیت کشورهای عضو اتحادیه اروپاست یا زمانی که پردازش توسط قانون کشورهای عضو اتحادیه اروپا یا اتحادیه اروپا برای حمایت مناسب از حقوق و آزادی‌های افراد مجاز باشد (Voigt & von dem Bussche 2017, 115). بنابراین، نهادهای عمومی یا نهادهای خصوصی که وظایف بخش عمومی را بر عهده دارند، مجاز به پردازش داده‌های مرتبط با امور کیفری هستند، در صورتی که توسط قانون برای پردازش چنین داده‌هایی، «اختیار رسمی» به آن‌ها داده شده باشد. این اختیار رسمی می‌تواند از قوانین عادی یا اساسنامه نهادهای مذکور نشأت گیرد. چنین نهادهایی موظف هستند قانون خاصی را که به آن‌ها اختیار رسمی پردازش داده‌های مرتبط با امور کیفری را می‌دهد، مشخص کنند. از سوی دیگر، با نبود اختیار رسمی برای پردازش، پردازش داده‌های مرتبط با امور کیفری باید توسط قوانین

۱. گفتنی است دستورالعمل (EU) ۶۸۰/۲۰۱۶ که در ۲۷ آوریل ۲۰۱۶ تصویب شده و از ۶ می ۲۰۱۸ لازم‌الاجراست (European Data Protection Supervisor, n.d.) بستر قانونی خاص جهت حمایت از داده‌های شخصی مرتبط با محکومیت‌ها و جرائم کیفری در اتحادیه اروپاست. این دستورالعمل از سویی در خصوص حفاظت از اشخاص حقیقی نسبت به پردازش داده‌های شخصی توسط مقامات صالح به‌منظور پیشگیری، تحقیق، کشف یا پیگرد قانونی جرائم یا اجرای مجازات کیفری و از سوی دیگر، در مورد حرکت آزادانه چنین داده‌هایی است. همچنین این دستورالعمل از حقوق اساسی شهروندان با وجود چنین داده‌هایی حمایت می‌کند و به‌ویژه تضمین خواهد کرد که داده‌های شخصی قربانیان، شاهدان و متهمان باید به‌درستی محافظت می‌شوند. این دستورالعمل همکاری فرامرزی در مبارزه با جرم و تروریسم را تسهیل نموده است (European Commission 2016).

داخلی مجاز باشد. این امر را هر یک از کشورهای عضو اتحادیه اروپا باید در قوانین ملی خود وضع نمایند (ICO, n.d.-b).

اصطلاح «مربوط به» در ماده مذکور باید به‌طور موسع تفسیر شود و بدین جهت مفاد مذکور شامل طیف گسترده‌ای از اطلاعات و داده‌ها در خصوص امور کیفری، اتهامات و ادعاها، امور تحقیقاتی و مقدماتی و ... است. بنابراین، این مفاد نه تنها شامل داده‌هایی است که به‌وضوح در مورد محکومیت کیفری به معنای خاص است، بلکه شامل هرگونه اطلاعات و داده‌های شخصی دیگر در ارتباط با محکومیت‌ها و جرائم کیفری نیز هست که شامل اتهامات و ادعاهای اثبات‌نشده، اطلاعات مربوط به نبود محکومیت و اطلاعات و داده‌های شخصی قربانیان و شاهدان است (ICO, n.d.-b). به‌عنوان نمونه، اتهامات یا ادعاهای اثبات‌نشده از آن جهت که به‌طور بالقوه می‌توانند تأثیر نامطلوبی بر منافع، حقوق و آزادی‌های افراد داشته باشند، نیاز به حمایت ویژه دارند. در قالب مثال، می‌توان موردی را فرض کرد که یک مدیر فروشگاه به یکی از کارمندانش مظنون به سرقت از فروشگاه است. مدیر گزارشی تهیه می‌کند که رفتار این کارمند را نشان می‌دهد و تصاویر دوربین مداربسته از کارمند را جمع‌آوری می‌کند. این داده‌های شخصی، داده‌های مرتبط به امور کیفری است؛ هرچند مربوط به ارتکاب جرمی است که هنوز اثبات نشده است (ICO, n.d.-c). یا اطلاعات مربوط به عدم محکومیت که فقدان محکومیت کیفری در مورد یک شخص را نشان می‌دهد، داده‌های مرتبط با محکومیت‌های کیفری است. بنابراین، برای بررسی عدم محکومیت یک شخص باید الزامات ماده ۱۰ مقررات اروپایی حفاظت از داده وجود داشته باشد. به‌عنوان مثال، یک مدرسه، پس از بررسی دقیق سوابق کیفری، معلم استخدام می‌کند. آن‌ها این نتیجه را در پرونده‌های پرسنلی خود نگه می‌دارند. این داده‌ها مربوط به محکومیت‌های کیفری است و بنابراین جمع‌آوری و نگهداری آن‌ها به این معناست که مدرسه داده‌های کیفری را پردازش می‌کند و ملزم به رعایت ماده ۱۰ این مقررات است (ICO, n.d.-c). افزون بر این، اطلاعات و داده‌های شخصی مربوط به قربانیان و شاهدان نیز مربوط به جرائم کیفری است. بنابراین چنین داده‌هایی مشمول ماده ۱۰ مقررات اروپایی حفاظت از داده است. این امر در راستای حفظ حقوق قربانیان و شهود است؛ چرا که پردازش چنین داده‌هایی، خطرات قابل توجهی برای حریم خصوصی افراد مربوطه ایجاد می‌کند. به‌عنوان مثال، یک نیروی پلیس اطلاعات فردی را که قربانی جرمی خستونت‌آمیز شده است، به‌سازمانی که از قربانیان حمایت می‌کند، می‌دهد. این

داده‌های شخصی مربوط به جرم کیفری است، اما از آنجا که در راستای اجرای قانون نیست، باید الزامات ماده ۱۰ مقررات اروپایی حفاظت از داده جهت چنین پردازشی وجود داشته باشد (ICO, n.d.-c). همچنین این ماده شامل اطلاعات و داده‌های شخصی مربوط به اقدامات تأمینی مرتبط^۱ را تعریف نمی‌کند. با این حال، این امر می‌تواند شامل داده‌های شخصی در مورد مجازات‌ها، شرایط یا محدودیت‌های اعمال شده برای یک فرد به‌عنوان بخشی از فرایند عدالت کیفری یا اقدامات مدنی که در صورت عدم رعایت آن‌ها منجر به مجازات کیفری می‌شود، باشد. بدین جهت دادرسی‌های مدنی و دستوراتی که در نتیجه آن صادر می‌شود، «اقدامات تأمینی مرتبط» تلقی نمی‌شوند، مگر اینکه عدم رعایت آن‌ها مجازات کیفری داشته باشد (ICO, n.d.-b).

بیان شد که الزامات خاص برای پردازش چنین داده‌هایی مربوط به سطح بالای حساسیت این داده‌هاست؛ چرا که اتهامات و محکومیت‌های کیفری می‌توانند اشخاص موضوع داده را برای مدت طولانی بدنام کنند. بنابراین، در مقایسه با داده‌های شخصی حساس مذکور در ماده ۹ مقررات اروپایی حفاظت از داده، هیچ استثنایی برای پردازش وجود ندارد -مقایسه با ماده ۹ (۲) این مقررات- تا به کنترل‌کنندگان و پردازنده‌ها اجازه دهد که از الزامات ماده ۱۰ مقررات اروپایی حفاظت از داده معاف شوند. با این حال، قانون هر یک از کشورهای عضو اتحادیه اروپا می‌تواند در مورد پردازش در زمینه استخدام، استثناهایی را مقرر کند؛ مانند به‌دست آوردن و پردازش داده‌ها جهت کسب گواهی عدم سوء پیشینه برای متقاضی مشاغلی که نیاز به نداشتن سوء پیشینه دارد (Voigt & von dem Bussche 2017, 115).

۲-۵. پردازش داده شخصی مربوط به محکومیت و جرائم کیفری در نظام حقوقی ایران

برای تبیین چگونگی حمایت از داده‌های شخصی مربوط به محکومیت‌ها و جرائم کیفری در نظام حقوقی ایران -به دلیل نبود بستر قانونی مستقل در خصوص داده‌های شخصی- باید موادی از قوانین موضوعه ایران که به‌طور موردی به چنین حمایتی اشاره کرده‌اند و برخی نظریات دکترین، مورد توجه قرار گیرند. در این راستا می‌توان به موادی

1. related security measures

از قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات ۱۳۹۴ اشاره نمود. این موارد از جمله ماده ۴۰ است که مقرر می‌کند «افشای اطلاعات مربوط به هویت و محل اقامت بزه‌دیده، شهود و مطلعان و سایر اشخاص مرتبط با پرونده توسط ضابطان دادگستری، جز در مواردی که قانون معین می‌کند، ممنوع است». در خصوص این ماده چند نکته باید مورد توجه قرار گیرد. اول اینکه گرچه در این ماده لفظ «داده شخصی» مورد تصریح قرار نگرفته است، لیکن از آنجا که اطلاعات مفهوم عامی دارد که شامل داده‌های شخصی نیز می‌شود، این ماده در خصوص بحث حاضر قابل استفاده است. همچنین گفتنی است این ماده جنبه حمایتی نسبت به اشخاص دخیل در فرایند دادرسی دارد. بدین جهت عدم رعایت این ماده ضابطان دادگستری را با ضمانت اجرای مقرر در ماده ۶۳ این قانون^۱ -محکومیت به سه ماه تا یک سال انفصال از خدمات دولتی- مواجه خواهد نمود. با توجه به این امر، این ماده مصداقی خاص از جرم افشای اسرار حرفه‌ای -مقرر در ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵- خواهد بود (خالقی ۱۳۹۹، ۸۸). همچنین ممنوعیت مقرر در این ماده شامل افشای اطلاعات مربوط به متهم، به‌عنوان «سایر اشخاص مرتبط» نیز می‌شود. بدین جهت حقوق متهم از جمله حق حفاظت از داده‌های شخصی اش محترم شناخته شده است و باید رعایت گردد (کارخیران ۱۳۹۴، ۱۸). احترام به این حقوق در راستای تضمین دادرسی منصفانه و پیشگیری از نقض حقوق بشری متهم به موجب قوانین موضوعه ایران است. در واقع، چنین تضمین‌هایی به هدف حمایت از حقوق و آزادی‌های فردی پیش‌بینی شده‌اند (حیدری ۱۳۹۴، ۲۹) که همان غایت مورد توجه در مقررات اروپایی حفاظت از داده است.

با توجه به آنچه بیان شد، این ماده از دو جهت با مقررات اروپایی حفاظت از داده سازگار است. اول اینکه به موجب تصریح این ماده، پردازش اطلاعات و داده‌های شخصی مربوط به امور کیفری، صرفاً با حکم قانون مجاز است و بر اساس نظریات دکتربین حقوقی، افزون بر تعیین قانون، تجویز توسط بازپرس نیز لازم است (خالقی ۱۳۹۹، ۸۸). موارد پیش‌گفته (تعیین قانون و تجویز بازپرس) با الزامات ماده ۱۰ مقررات اروپایی حفاظت از داده همسوست. جهت دیگری که قابل تطبیق با مقررات اروپایی حفاظت از

۱. «تخلف از مقررات مواد (۳۰)، (۳۴)، (۳۵)، (۳۷)، (۳۸)، (۳۹)، (۴۰)، (۴۱)، (۴۲)، (۴۹)، (۵۱)، (۵۲)، (۵۳)، (۵۵)، (۵۹) و (۱۴۱) این قانون توسط ضابطان، موجب محکومیت به سه ماه تا یک سال انفصال از خدمات دولتی است».

داده است، جرم افشای اسرار حرفه‌ای است که از این ماده قابل استنباط است. بر اساس ماده مربوطه - ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ (تجزیرات و مجازات‌های بازدارنده)^۱- افرادی که به مناسبت شغل خود، متعهد به رازداری حرفه‌ای هستند، گرچه می‌توانند به اطلاعات و داده‌های شخصی افراد در دامنه تعهد خود و در موارد قانونی دست پیدا کنند، لیکن اگر چنین افرادی از دامنه تعهد خود تجاوز نموده و در موارد غیرقانونی اطلاعات، اسرار و داده‌های شخصی افراد را افشا نمایند، با ضمانت اجراهای مختلف مواجه خواهند شد. این ماده با ماده ۹۰ (۱) مقررات اروپایی حفاظت از داده قابل تطبیق است (EUR-Lex 2016, 85). طبق این مفاد قانونی، کشورهای عضو اتحادیه اروپا می‌توانند قواعدی را مقرر کنند که اشخاص پردازش‌کننده داده به موجب تعهد رازداری حرفه‌ای از برخی الزامات قانونی - نه همه آن‌ها - معاف باشند (Voigt & von dem Bussche, 2017, 223).

افزون بر این، بر اساس ماده ۹۶ قانون پیش‌گفته «انتشار تصویر و سایر مشخصات مربوط به هویت متهم در کلیه مراحل تحقیقات مقدماتی توسط رسانه‌ها و مراجع انتظامی و قضائی ممنوع است، مگر در مورد اشخاص زیر که تنها به درخواست بازپرس و موافقت دادستان شهرستان، انتشار تصویر و یا سایر مشخصات مربوط به هویت آنان مجاز است...». ماده مذکور در جهت حمایت از داده‌های شخصی متهم در راستای اصل محرمانه‌بودن تحقیقات وضع شده است. با توجه به تصریح ماده، افشای داده‌های شخصی متهمان صرفاً در مواردی خاص - این موارد حصری بوده - مجاز است که به دخالت و موافقت توأمان بازپرس و دادستان نیاز دارد (خالقی ۱۳۹۷، ۲۰۹). این امر در مقررات اروپایی حفاظت از داده نیز وجود دارد که حصول الزامات خاصی را - نظارت مرجع رسمی و تجویز قانون - برای پردازش چنین داده‌هایی ضروری می‌داند. همچنین لازم به ذکر است که حمایت از داده‌های شخصی متهم صرفاً مربوط به مرحله تحقیقات مقدماتی نیست، بلکه اصل بر ممنوعیت افشا حتی در مرحله دادرسی است (خالقی ۱۳۹۹، ۱۶۵).

۱. «اطبا و جراحان و ماماها و داروفروشان و کلیه کسانی که به مناسبت شغل یا حرفه خود محرم اسرار می‌شوند، هرگاه در غیر از موارد قانونی، اسرار مردم را افشا کنند به سه ماه و یک روز تا یک سال حبس و یا به یک میلیون و پانصد هزار تا شش میلیون ریال جزای نقدی محکوم می‌شوند». البته باید گفت طبق تبصره ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی اصلاحی سال ۱۳۹۹، مجازات حبس ماده فوق به نصف تقلیل می‌یابد؛ زیرا تبصره مذکور مقرر می‌کند: «حداقل و حداکثر مجازات‌های حبس تعزیری درجه چهار تا درجه هشت مقرر در قانون برای جرائم قابل گذشت به نصف تقلیل می‌یابد».

فارغ از مواد پیش‌گفته که برای حمایت از داده‌های شخصی مرتبط با امور کیفری، الزامات خاصی را مقرر می‌کند (مشابه با رویکرد مقررات اروپایی حفاظت از داده)، برخی مواد دیگر وجود دارند که به‌طور کلی، مبین توجه ویژه حقوق ایران به چنین داده‌هایی است. این مواد از قبیل ماده ۱۰۱ قانون آئین دادرسی کیفری است. به موجب این ماده «بازپرس مکلف است در مواردی که دسترسی به اطلاعات فردی بزه‌دیده، از قبیل نام و نام خانوادگی، نشانی و شماره تلفن، احتمال خطر و تهدید جدی علیه تمامیت جسمانی و حیثیت بزه‌دیده را به همراه داشته باشد، تدابیر مقتضی را برای جلوگیری از دسترسی به این اطلاعات اتخاذ کند. این امر در مرحله رسیدگی در دادگاه نیز به تشخیص رئیس دادگاه و با رعایت مصالح بزه‌دیده اعمال می‌شود». غایت این ماده، تأمین امنیت و کاهش نگرانی‌های بزه‌دیدگان از طریق حمایت از داده‌های شخصی‌شان است. حمایت فوق‌الذکر می‌تواند با شیوه‌های مختلف از جمله استفاده از نام‌های مستعار حاصل شود (لعل‌علیزاده ۱۳۹۶، ۱۰۸). ماده دیگری که در خصوص بحث حاضر می‌توان از آن استفاده نمود، ماده ۹۷ قانون پیش‌گفته است. این ماده مقرر می‌کند «بازپرس به‌منظور حمایت از بزه‌دیده، شاهد، مطلع، اعلام‌کننده جرم یا خانواده آنان و همچنین خانواده متهم در برابر تهدیدات، در صورت ضرورت، انجام برخی از اقدامات احتیاطی را به ضابطان دادگستری دستور دهد. ضابطان دادگستری مکلف به انجام دستورها و ارائه گزارش به بازپرس هستند». گرچه در نص ماده حمایت از داده‌های شخصی قابل مشاهده نیست، ولی می‌توان حمایت از این داده‌ها را با توجه به اصطلاح «اقدامات احتیاطی» استنباط نمود؛ چرا که یکی از اقداماتی که می‌تواند در جهت حمایت از اشخاص دخیل در فرایند دادرسی انجام شود، حمایت از داده‌های شخصی آن‌ها و عدم افشای هویتشان است. همچنین به موجب ماده ۶۶۰ قانون آئین دادرسی جرائم نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی مصوب ۱۳۹۳ «چنانچه اشخاصی که داده‌های موضوع این بخش را در اختیار دارند، موجبات نقض حریم خصوصی افراد یا محرمانگی اطلاعات را فراهم آورند یا به‌طور غیرمجاز آن‌ها را افشا کرده یا در دسترس اشخاص فاقد صلاحیت قرار دهند، به حبس از دو تا پنج سال یا جزای نقدی از بیست تا دویست میلیون ریال و انفصال از خدمت از دو تا ده سال محکوم خواهند شد». به موجب ماده ۶۵۸ این قانون نیز «قوه قضائیه موظف است تمهیدات فنی و قانونی لازم را برای حفظ حریم خصوصی افراد و تأمین امنیت داده‌های شخصی آنان، در چارچوب اقدامات این بخش فراهم آورد». در نهایت نیز می‌توان از «آئین‌نامه اجرایی حمایت از شهود و مطلعان

مصوب ۱۳۹۴» نام برد که در فصل سوم (مواد ۸-۱۲) به عدم افشای اطلاعات و داده‌های شخصی شاهد یا مطلع در جهت حمایت از این اشخاص اشاره دارد. با توجه به مطالبی که مورد بحث قرار گرفت، چند نکته قابل دریافت است. اولاً اینکه در نظام حقوقی ایران نیز نسبت به داده‌های شخصی مرتبط با امور کیفری توجه و حمایت‌های خاص وجود دارد. این حمایت‌های ویژه از جمله این است که پردازش داده‌های شخصی صرفاً با حکم قانون و تجویز مرجع رسمی قابل انجام است. همچنین در حقوق ایران نیز حمایت از داده‌های شخصی، محدود به داده‌های محکومیت‌ها و جرائم کیفری نیست، بلکه تمامی اطلاعات و داده‌های شخصی مرتبط با محکومیت‌ها و جرائم کیفری مانند اطلاعات بزه‌دیده، شهود، متهمان و تمامی افراد درگیر با امور کیفری را نیز شامل می‌شود. البته باید گفت حمایت‌های پیش‌گفته جزئی است و بدین جهت همچنان خلأ بستر قانونی خاص نسبت به داده‌های شخصی مرتبط با امور کیفری احساس می‌شود. دلیل توجه ویژه به این داده‌ها این است که پردازش داده‌های مذکور می‌تواند تبعات قابل توجهی نسبت به حقوق و آزادی‌های اساسی افراد به دنبال داشته باشد. بنابراین، از قانون‌گذار انتظار می‌رود با تصویب قانونی مستقل با الزامات خاص نسبت به چنین داده‌هایی، حمایت از این داده‌ها را کامل نماید.

۶. پردازش داده شخصی کودکان

آخرین مصداق از داده شخصی خاص، داده‌های مربوط به کودکان است. در این بند، ابتدا به چگونگی حفاظت از این داده‌ها به موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده و سپس به بررسی الزامات مربوطه در نظام حقوقی ایران پرداخته خواهد شد.

۶-۱. پردازش داده شخصی کودکان به موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده

به دلیل موقعیت ویژه کودکان این مقررات تعهدات بیشتری را برای اشخاص پردازش‌کننده داده، در هنگام پردازش داده‌های شخصی کودکان مقرر کرده است؛ چرا که کودکان نیاز به حفاظت بیشتری نسبت به داده‌های شخصی خود دارند و غالباً نسبت به خطرات، پیامدها و اقدامات حفاظتی مربوط به پردازش داده‌های شخصی‌شان آگاهی کمتری دارند (Dorin Schiopu 2019, 23). بدین جهت قانون‌گذار اروپایی در چارچوب مقررات اروپایی حفاظت از داده به پردازش داده‌های شخصی کودکان حساسیت ویژه‌ای

نشان داده و پردازش داده‌های شخصی کودکان را با الزامات مضاعفی مقرر نموده است. به موجب این مقررات در زمانی که داده‌های شخصی کودکان پردازش می‌شوند، اشخاص پردازش‌کننده داده باید از ابتدا با توجه به کودک بودن شخص موضوع داده، فرایند پردازشی خود را طراحی نمایند (حفاظت از داده‌ها با طراحی)^۱. همچنین رعایت اصول حاکم بر پردازش نسبت به کودکان به‌ویژه اصل انصاف بسیار مهم است و همانند بزرگسالان باید برای پردازش داده‌های شخصی مربوط به کودکان مبنای حقوقی وجود داشته باشد. به‌عنوان نمونه، اگر مبنای پردازش رضایت است، افزون بر الزامات کلی مقررات اروپایی حفاظت از داده در خصوص رضایت باید ماده ۸ این مقررات نیز رعایت شود. در غیر این صورت، رضایت «آگاهانه» نیست و اعتباری ندارد. اگر مبنای پردازش ضرورت قراردادی است باید اهلیت کودک جهت موافقت با قرارداد و درک مفاهیم پردازش در نظر گرفته شود. در صورتی که مبنای پردازش منافع مشروع کنترل‌کننده یا شخص ثالث است، چنین منافعی باید در برابر منافع و حقوق و آزادی‌های اساسی کودک متعادل شود. جهت بررسی این امر باید ماهیت و هدف پردازش و خطرات احتمالی آن برای کودکان، همچنین اقدامات مناسب برای حفاظت از کودکان در برابر این خطرات مورد توجه قرار گیرد (ICO, n.d.-a). همچنین کودکان همان حقوقی را دارند که بزرگسالان بر داده‌های شخصی خود دارند^۲. به‌عنوان نمونه، در صورتی که از داده‌های شخصی کودکان برای اهداف بازاریابی استفاده می‌شود، نباید از عدم درک یا آسیب‌پذیری آنها سوءاستفاده شود. بدین جهت کودکان مانند بزرگسالان حق دارند که نسبت به پردازش داده‌های شخصی خود برای بازاریابی مستقیم اعتراض نمایند و با جریان حق اعتراض توسط کودک یا سرپرست قانونی او، پردازش باید متوقف شود (ICO, n.d.-a). با وجود اینکه کودکان همانند بزرگسالان در مبنای حقوقی برای پردازش، اصول حاکم بر پردازش، حقوق شخص موضوع داده و سایر حمایت‌ها مشترک هستند، لیکن برخی از مفاد قانونی

1. data protection by design

۲. چنین حقوقی دریافت اطلاعات در مورد پردازش داده‌های شخصی، دسترسی شخص موضوع داده به داده‌های شخصی مربوط به خود، حق تصحیح داده‌های شخصی نادرست یا ناقص و حذف داده‌های شخصی (فراموش شدن)، حق محدودیت پردازش داده‌های شخصی، حق انتقال داده، اعتراض به پردازش داده‌های شخصی برای اهداف بازاریابی و یا زمینه‌های مربوط به موقعیت‌های ویژه و عدم قرار گرفتن در معرض تصمیمات خودکار است.

مقررات اروپایی حفاظت از داده، جهت تضمین حمایت بیشتر از کودکان الزامات ویژه‌ای را در این خصوص مقرر نموده است. چنین مفادی به شرح زیر است.

یکی از مفادی که به حمایت ویژه نسبت به کودکان اشاره دارد، ماده ۸ این مقررات است که مقرر می‌کند: «۱- در صورتی که بند (الف) ماده ۶ (۱) اعمال می‌شود (مبنای حقوقی پردازش رضایت شخص موضوع داده است)، در رابطه با خدمات اجتماعی اطلاعاتی^۱ -خدماتی که برای انجام آن دریافت اطلاعات از شخص موضوع داده لازم است- که به‌طور مستقیم به کودک ارائه می‌شود، پردازش داده‌های شخصی کودک تنها در صورتی مجاز است که کودک حداقل ۱۶ سال داشته باشد. در صورتی که کودک زیر ۱۶ سال سن دارد، چنین پردازشی صرفاً زمانی مجاز خواهد بود که رضایت توسط سرپرست قانونی به کودک داده شود یا توسط آن‌ها پردازش اجازه داده شود. کشورهای عضو اتحادیه اروپا می‌توانند به‌طور قانونی سن پایین‌تری را برای این اهداف در نظر گیرند، مشروط بر اینکه کمتر از ۱۳ سال نباشد.^۲ ۲- کنترل‌کننده باید با در نظر گرفتن فناوری‌های موجود، تلاش‌های منطقی جهت تأیید در مواردی که رضایت توسط سرپرست قانونی به کودک داده شده یا پردازش را اجازه داده‌اند، انجام دهد. ۳- بخش ۱، نباید قواعد عمومی قراردادهای کشورهای عضو مانند قوانین مربوط به اعتبار، تشکیل یا اثر قرارداد در رابطه با کودک را تحت تأثیر قرار دهد» (EUR-Lex 2016, 37 & 38).

به‌موجب ماده ۸ (۲) مقررات اروپایی حفاظت از داده، هنگام ارائه خدمات اجتماعی اطلاعاتی به کودکان در بستر دیجیتال که بر اساس رضایت است، گرچه کنترل‌کننده‌ها نمی‌توانند سن کاربر را متوجه شوند، اما از آن‌ها انتظار می‌رود که تلاش‌های معقولی را برای تأیید اینکه کاربر بالای سن رضایت است، انجام دهند (Volosevici 2019, 22)، در برخی منابع بیان شده است که باید برای جلوگیری از خطرات برای کودکان، از یک سیستم مؤثر تأیید سن در کنار سایر ابزارها استفاده شود؛ چرا که کودکان باید در مواجهه

1. Information Society Service (ISS)

در این خصوص ماده ۴ (۲۵) GDPR مقرر می‌کند: «خدمات اجتماعی اطلاعاتی به معنای خدماتی است که در بند ب ماده ۱ (۱) دستورالعمل ۱۵۳۵/۲۰۱۵ (EU) تعریف شده است» (EUR-Lex 2016, 35).

۲. خدمات پیشگیرانه یا مشاوره‌ای که مستقیماً به کودک ارائه می‌شود، نیازی به اجازه سرپرست قانونی ندارد؛ چرا که هدف از این موارد، حفاظت از منافع مهم کودکان است و این موارد صرفاً به نفع کودکان است (European Commission 2018a).

با محیط‌های دیجیتال محافظت شوند (Henrich 2019, 79). بنابراین، وقتی یک کودک از ابزارها یا رسانه‌های اجتماعی استفاده می‌کند، کنترل‌کننده‌ها باید اطمینان حاصل کنند که قوانین ملی و اتحادیه اروپا را رعایت کرده‌اند و از کودک بخواهند که توضیح دهد چگونه رضایت سرپرست قانونی خود را کسب کرده است (E.C. European Commission 2018a: 12). ولی در مقام عمل، به نظر می‌رسد که الزامات قانونی مذکور و دسترسی آزاد کودکان به ابزارها و رسانه‌های اجتماعی یا حتی اسباب‌بازی‌های هوشمند، خصوصاً آن‌هایی که به اینترنت دسترسی دارند، در تضاد هستند؛ چرا که رضایت آگاهانه در اکثر این موارد وجود ندارد و کودکان ناخواسته داده‌های شخصی‌شان را برای اهداف نامعلوم در اختیار دیگران قرار می‌دهند (Plowman 2021, 4).

همچنین یکی از مسائل مهم قابل بررسی در خصوص این ماده، تعیین سن اهلیت قانونی است. تعیین این سن نه تنها در حوزه‌های قضایی، بلکه در بسترهای مختلفی مانند تحقیقات، تبلیغات و غیره مؤثر است. به دلیل اختیار اعطاشده در ماده ۸ مقررات اروپایی حفاظت از داده به کشورهای عضو اتحادیه اروپا، برای تعیین محدودیت سنی جهت رضایت معتبر در سطح ملی و نحوه اخذ چنین رضایتی، هماهنگی در سطح اتحادیه اروپا نسبت به پردازش داده‌های شخصی کودکان از بین رفته است. به‌طور کلی، در کشورهای مختلف عضو اتحادیه اروپا سن ۱۴ تا ۱۶ جهت رضایت معتبر، لازم است؛ لیکن چگونگی تعیین این سن به روش‌های متفاوتی است (Macenaite & Kosta 2017, 152). روش‌های مذکور از قبیل «رویکرد معیار نوعی واضح»^۱ است، به‌موجب این روش که تعداد اندکی از کشورهای عضو بدان پایبند هستند، قانون حفاظت از داده در سطح ملی، سن مشخصی را مقرر می‌نماید که به‌عنوان یک معیار واضح قابل استناد است. به‌عنوان نمونه، به‌موجب ماده ۱۳ قانون حفاظت از داده اسپانیا «داده‌های شخصی افراد بالای ۱۴ سال با رضایت آن‌ها قابل پردازش است ...». روش دیگر «رویکرد قیاس قانونی»^۲ است. به‌موجب این روش، تعیین سن با استناد به قوانین و مقررات دیگر که عمدتاً قانون مدنی است تعیین می‌شود. بنابراین، با توجه به این امر که در قانون مدنی چه سنی برای برخورداری از حقوق و تعهدات معتبر است، سن حوزه حفاظت از داده نیز تعیین می‌شود. به‌عنوان مثال، در لیتوانی می‌توان کودکان را از ۱۴ سالگی دارای اهلیت قانونی دانست؛

1. an objective bright-line approach

2. regulation by analogy' approach

زیرا از این سن آن‌ها مجاز به انجام اقدامات قانونی بدون رضایت نمایندگان حقوقی خود هستند. در نتیجه، در این سن آن‌ها مجاز به رضایت در خصوص پردازش داده‌های شخصی خود هستند. روش دیگر «رویکرد مبتنی بر معیار شخصی»^۱ است. به موجب این روش که در کشورهای عضوی که فاقد دو روش سابق هستند، انجام می‌شود، بر حسب مورد سن مذکور ارزیابی و تعیین می‌شود. در هر ارزیابی باید منافع کودک، سطح درک اخلاقی و روانی او، ظرفیت درک پیامدهای رضایت و ارزیابی شرایط خاص کودک مانند هدف پردازش، نوع داده‌های شخصی درگیر و ... باید بررسی شود. چنین ارزیابی تنها بر حسب مورد قابل استفاده است و یک معیار نوعی قابل اجرا در تمامی موارد نیست (Macenaite & Kosta 2017, 153 & 154).

۲-۶. پردازش داده شخصی کودکان در نظام حقوقی ایران

با توجه به فقدان قانونی مستقل نسبت به داده‌های شخصی و جنبه‌های مختلف آن، حمایت‌های ویژه‌ای نسبت به داده‌های شخصی کودکان به موجب حقوق ایران مورد توجه قرار نگرفته است؛ حتی پیش‌نویس لایحه «صیانت و حفاظت از داده‌های شخصی» و طرح «حمایت و حفاظت از داده و اطلاعات شخصی» نیز به کودکان و داده‌های شخصی مربوط به آن‌ها نپرداخته است. بدین جهت دامنه و چگونگی حمایت از چنین داده‌هایی روشن نیست. با این حال، به این دلیل که حمایت از صغار (کودکان) در نظام حقوقی ایران نیز امری اجتناب‌ناپذیر است و کودکان شایسته حمایت‌های حقوقی خاص هستند، باید با جست‌وجو در منابع مختلف حقوق ایران، حمایت از داده‌های شخصی مربوط به کودکان را استنباط نمود. در این راستا می‌توان به «سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی» مصوب شورای عالی فضای مجازی اشاره نمود که با هدف ارتقای بهره‌برداری از فضای مجازی و صیانت از خردسالان، کودکان و نوجوانان تدوین - در جلسات شماره ۶۹ مورخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۸، شماره ۷۰ مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۲۶ و شماره ۷۱ مورخ ۱۴۰۰/۰۳/۱۷ - به تصویب رسیده است. گرچه این سند به‌طور کلی حاوی حمایت از کودکان در فضای مجازی است و به‌طور خاص، برای داده‌های شخصی مربوط به کودکان در تمامی بسترهای پردازشی مقرر نشده است، لیکن به دلیل وجود رویکرد خاص نسبت

1. subjective capacity-based approach

به کودکان قابل استفاده است. سند مذکور حاوی حمایت‌های ویژه‌ای نسبت به کودکان است. به‌عنوان نمونه، به‌موجب بند ب ماده ۴ ایجاد محیطی صیانت‌شده برای فعالیت کودکان در فضای مجازی ضروری است^۱. همچنین بند د ماده ۴ متضمن حمایت‌ها و مراقبت‌های خاص از کودکان است که می‌تواند در زمینه حمایت از داده‌های شخصی کودکان مفید واقع شود.

فارغ از سند اشاره‌شده باید گفت که مهم‌ترین مسئله قابل بررسی در مورد حمایت از داده‌های شخصی کودکان، سن اهلیت آن‌ها برای رضایت به پردازش است - این مسئله در سایر نظام‌های حقوقی مورد توجه ویژه قرار گرفته و در مورد آن مباحث بسیاری وجود دارد - در این خصوص گفتنی است، به‌دلیل نبود قانونی خاص نسبت به حفاظت از داده‌ها، در حقوق ایران سن معینی - مانند ۱۶ سالگی مصرح در مقررات اروپایی حفاظت از داده - برای اهلیت داشتن برای رضایت به پردازش وجود ندارد. همچنین به‌موجب نظام حقوقی ایران ملاک تعیین این سن نیز مشخص نیست. بنابراین، ۱۶ سالگی در حقوق ایران برای این مسئله، قابل استفاده نیست و باید سن دیگری ملاک عمل قرار گیرد.

در حقوق ایران برای حمایت از صغار سنین مختلفی مطرح شده است. یکی از آن‌ها سن بلوغ است که به‌موجب تبصره ۱ ماده ۱۲۱۰ قانون مدنی «سن بلوغ در پسر پانزده سال تمام و در دختر نه سال تمام قمری است». سن دیگر، سن نکاح است که به‌موجب قانون (ماده واحده) اصلاح ماده ۱۰۴۱ قانون مدنی مصوب ۱۳۸۱، سنین ۱۳ سالگی و ۱۵ سالگی به‌ترتیب، برای نکاح دختران و پسران تعیین شده است^۲. این سنین معین که در قانون و در نظریات دکترین مورد تصریح قرار گرفته‌اند (کاتوزیان ۱۳۹۸، ۵۴-۵۶؛ صفایی و امامی ۱۳۹۷، ۷۷-۸۱؛ گرجی و همکاران ۱۳۹۲، ۷۸-۸۳) از فقه امامیه استخراج شده‌اند. به نظر مشهور فقها امامیه نیز سن بلوغ برای دختر و پسر به‌ترتیب، ۹ سال تمام قمری و ۱۵ سال تمام قمری است (عمید زنجانی ۱۳۸۲، ۱۳۶؛ ذهنی تهرانی ۱۳۶۶، ۱۶/۹۵؛ فیض ۱۳۸۷، ۵۴) و سن ۱۳ سال برای نکاح نیز به‌موجب اخباری است که در منابع فقهی مختلف بیان شده است (بحرانی ۱۳۶۳، ۲۰/۳۴۹؛ حسینی عاملی ۱۴۱۹ ق، ۱۶/۳۴).

۱. این مفاد مقرر می‌کند: «ایجاد زیرساخت و خدمات پایه و پیشران ویژه محیط‌های صیانت‌شده مجازی اعم از احراز هویت، امکان دسترسی طبقه‌بندی‌شده، امکان نظارت اولیه، گزارش‌دهی ...» لازم است.
۲. «عقد نکاح دختر قبل از رسیدن به سن ۱۳ سال تمام شمسی و پسر قبل از رسیدن به سن ۱۵ سال تمام شمسی منوط است به اذن ولی به شرط رعایت مصلحت با تشخیص دادگاه صالح».

در نظام حقوقی ایران سن دیگری نیز مورد توجه است و آن سن رشد است. به موجب رأی وحدت رویه شماره ۳۰ مورخ ۳/۱۰/۱۳۶۴، صغار در امور غیرمالی با رسیدن به بلوغ از حجر خارج شده و در امور مالی باید رشدشان ثابت شود. البته، در حال حاضر سنی خاص به عنوان اماره قانونی بر رشد در حقوق ایران وجود ندارد (قاسم‌زاده، ره پیک و کیایی ۱۳۹۸، ۴۳۵)؛ چرا که با حذف ماده ۱۲۰۹ قانون مدنی مصوب ۱۳۱۴ - که به صراحت ۱۸ سالگی را سن رشد می‌دانست - ماده واحده راجع به رشد متعاملین مصوب ۱۳۱۳ نیز که سن ۱۸ سالگی را اماره بر رشد معرفی نموده است، نسخ ضمنی شده است (صفایی و قاسم‌زاده ۱۳۸۶، ۲۲۱). با وجود این، ۱۸ سالگی همچنان به عنوان سن رشد در رویه قضایی مورد استناد است و می‌توان این سن را اماره قضایی بر رشد دانست (انصاری پور ۱۳۹۶، ۲۱۶). مؤید این امر می‌تواند بند دوم ماده ۱ «سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی» باشد که مقرر می‌کند «خردسالان، کودکان و نوجوانان، کلیه افراد کمتر از ۱۸ سال هستند که در قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران قرار دارند». مؤید دیگر نیز ماده ۳۰۴ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات ۱۳۹۴ است که به موجب آن «به کلیه جرائم اطفال و افراد کمتر از هجده سال تمام شمسوی در دادگاه اطفال و نوجوانان رسیدگی می‌شود...» در این ماده اطفال و افراد زیر ۱۸ سال یک حکم دارند و معادل هم قرار داده شده‌اند.

با وجود عدم صراحت قانون در خصوص مسئله حاضر، از میان سنین مذکور در حقوق ایران به نظر می‌رسد که سن ۱۸ سالگی، مناسب‌ترین سن برای رضایت به پردازش داده‌های شخصی باشد؛ زیرا داده‌های شخصی دارای ابعاد مالی‌اند، مال محسوب می‌شوند - گرچه ابعاد معنوی نیز دارند^۱ - و حمایت‌های قانونی نسبت به اموال بر داده‌های شخصی نیز جاری است. بدین جهت برای تصرف در داده شخصی رشد لازم است و سن مربوط

۱. ابعاد مالی داده شخصی (ابعاد مادی)، حق انحصاری هرگونه بهره‌برداری از داده شخصی است. بهره‌برداری متناسب با داده شخصی از طریق پردازش است که مصادیق آن در شماره ماده ۴ (۲) GDPR - مانند جمع‌آوری، ضبط، ذخیره‌سازی، استفاده کردن، افشا یا منتشر کردن و ... - بیان شده است (EUR-Lex 2016, 33). البته، ماهیت داده‌های شخصی در ابعاد مالی منحصر نیست و داده‌های شخصی دارای بُعد غیرمالی (معنوی) نیز هستند. داده‌های شخصی نظیر برخی مصادیق مالکیت معنوی دارای دو بُعد مالی و غیرمالی (معنوی) هستند و ماهیتی دو جنبه‌ای دارد. ابعاد معنوی داده‌های شخصی، حقوقی است که وابسته به شخص موضوع داده است. این حقوق در نظام حقوقی ایران مورد تصریح قرار نگرفته‌اند، لیکن در مواد ۱۲ الی ۲۲ GDPR به آن‌ها اشاره شده است (EUR-Lex 2016, 39-46).

به رشد نیز ۱۸ سالگی است. با توجه به امور پیش گفته می‌توان گفت برای رضایت به پردازش داده شخصی سن ۱۸ سال ملاک است و کمتر از این سن، پردازش باید با اجازه یا نظارت سرپرست قانونی انجام شود. همچنین قابل ذکر است که در صورتی که ۱۸ سالگی نیز ملاک عمل قرار نگیرد، با لحاظ شرایط قانونی فعلی نسبت به داده‌های شخصی باید مطابق با «رویکرد مبتنی بر معیار شخصی»^۱ که در برخی از کشورهای اروپایی استفاده می‌شود، عمل نمود. در واقع، باید بر حسب مورد و در اوضاع و احوال مختلف، سنین متفاوتی را ملاک قرار داد. بدین جهت و برای رفع تشتت آرا در مقام عمل، از قانون‌گذار انتظار می‌رود که با توجه به اهمیت موضوع حاضر، سن مناسبی را به‌طور خاص مقرر نموده و همچنین بر سایر حفاظت‌های خاص نسبت به پردازش داده‌های شخصی مربوط به کودکان تصریح نماید.

۷. نتیجه

بر اساس مقررات اروپایی حفاظت از داده، داده‌های شخصی حساس، داده‌های مرتبط با امور کیفری و داده‌های شخصی کودکان داده‌های شخصی خاص هستند. این مقررات برای پردازش این داده‌ها الزامات ویژه‌ای را مقرر نموده و به‌طور خاص از آن‌ها حفاظت کرده است. از جمله این الزامات، ممنوعیت پردازش داده‌های شخصی حساس و جواز پردازش صرفاً در چند موقعیت ویژه است (استثنائات از اصل ممنوعیت). این استثنائات به‌صورت حصری رضایت صریح شخص موضوع داده، علنی شدن داده‌ها توسط شخص موضوع داده، پردازش برای استخدام و تأمین اجتماعی، پردازش به‌دلیل حفاظت از منافع حیاتی افراد، پردازش توسط سازمان‌ها و نهادهای غیرانتفاعی برای فعالیت‌های قانونی‌شان، پردازش در جهت منافع عمومی، پردازش در زمینه مربوط به مراقبت‌های بهداشتی و مسائل سلامت عمومی، پردازش به جهت اهداف تحقیقاتی (معافیت تحقیقاتی) و پردازش برای رسیدگی به دعاوی حقوقی هستند. با تبیین هر یک از مبانی حقوقی پردازش داده‌های شخصی حساس (استثنائات مذکور) در حقوق اتحادیه اروپا، چگونگی حمایت از داده‌های شخصی حساس و شناسایی موقعیت‌های جواز پردازش این داده‌ها در نظام حقوقی ایران مورد توجه قرار گرفت. بررسی‌های انجام‌شده حکایت از این دارد که صرفاً برخی از مواد

1. subjective capacity-based approach

قانون تجارت الکترونیکی به بعضی از مصادیق داده‌های شخصی حساس و یکی از مبانی حقوقی پردازش داده شخصی حساس (رضایت صریح) اشاره کرده‌اند. در واقع، به‌غیر از اصل ممنوعیت پردازش داده شخصی حساس و رضایت صریح به‌عنوان استثنا از این ممنوعیت، قوانین موضوعه ایران به داده‌های شخصی حساس و چگونگی پردازش آن‌ها نپرداخته‌اند. بدین جهت جریان یا عدم جریان سایر مبانی حقوقی پردازش داده شخصی حساس، از سایر منابع حقوق ایران از جمله نظریات دکترین، مبانی حقوق ایران به‌ویژه فقه امامیه مورد بررسی قرار گرفت. در این راستا روشن شد که به موجب نظام حقوقی ایران تمامی مبانی مذکور (استثنائات از اصل ممنوعیت پردازش) به‌غیر از پردازش توسط سازمان‌ها و نهادهای غیرانتفاعی در جهت فعالیت‌های قانونی‌شان، پذیرفتنی است.

همچنین مشخص شد به موجب مقررات اروپایی حفاظت از داده پردازش داده‌های شخصی مربوط به محکومیت‌ها و جرائم کیفری یا اقدامات تأمینی مربوطه، صرفاً با نظارت مرجع رسمی و تجویز قانون امکان‌پذیر است. از سوی دیگر، بر اساس برآمد بررسی مسئله در نظام حقوقی ایران - با وجود اینکه قانونی مستقل در خصوص حمایت از داده‌های شخصی مرتبط با امور کیفری وجود ندارد - روشن شد که با توجه به مواد مختلفی از قوانین موضوعه و نظریات دکترین، الزامات مقرر در مقررات اروپایی حفاظت از داده برای پردازش داده‌های شخصی مربوط به محکومیت‌ها و جرائم کیفری - یعنی نظارت مرجع رسمی و تجویز قانون - در حقوق ایران نیز قابل جریان است. افزون بر این، طبق یافته‌های این پژوهش، داده‌های شخصی کودکان نیز بر اساس این مقررات از حمایت‌های ویژه‌ای برخوردار است. در میان سایر موارد، برای اینکه داده‌ها توسط شخص موضوع داده در معرض پردازش قرار داده شود، سن معینی (۱۶ سالگی) مقرر شده است. بدین جهت برای پردازش داده‌های اشخاص موضوع داده‌ای که کمتر از سن مذکور هستند، نظارت یا اجازه سرپرست قانونی‌شان لازم است. در مقابل، نظام حقوقی ایران - با وجود اینکه در برخی از اسناد حمایت‌های خاصی از کودکان نموده است - در خصوص سن رضایت به پردازش، صراحتی ندارد. بدین جهت از نظریات دکترین استنباط شد که به دلیل وجود ابعاد مالی برای داده‌های شخصی و لزوم جریان حمایت‌های قانونی نسبت به اموال در خصوص داده‌های شخصی برای تصرف در داده‌های شخصی رشد ضروری بوده و سن مربوطه نیز ۱۸ سالگی است.

سرانجام، به قانون‌گذار پیشنهاد می‌شود با توجه به نتایج این پژوهش و سایر آثار

علمی مرتبط، برای جریان حمایت‌های کافی از داده‌های شخصی، قانونی مستقل تصویب نماید که بر جنبه‌های مختلف مربوط به داده شخصی و به‌طور ویژه چگونگی پردازش داده شخصی خاص صراحت داشته باشد. در این خصوص از جمله پیشنهادها این پژوهش این است که قانون‌گذار با توجه به الگوهای قانونی حفاظت از داده از جمله مقررات اروپایی معهود، انواع داده‌های شخصی خاص به موجب حقوق ایران را مشخص نموده و سپس در خصوص مرز حمایت، موارد جواز پردازش این دسته از داده‌ها و چگونگی پردازش هر قسم، قانون‌گذاری نماید.

فهرست منابع

- افراسیاب، محبوب، و مهدی ناصر. ۱۳۹۹. چارچوب‌های حقوقی حفظ امنیت پردازش داده‌های خصوصی (مطالعه‌ای تطبیقی در حقوق ایران و اتحادیه اروپا). *حقوق اسلامی* ۱۷ (۶۶): ۲۰۹-۲۳۲.
- انصاری‌پور، محمدعلی. ۱۳۹۶. بیان موجزی از دلایل ضرورت تعیین سن رشد. *مطالعات حقوق خصوصی* ۴۷ (۲): ۲۱۳-۲۳۰.
- ایازی، محمدعلی. ۱۳۸۹. *ملاکات احکام و شیوه‌های استکشاف آن*. قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
- آقایی طوق، مسلم، و مهدی ناصر. ۱۳۹۹. چالش‌های حفاظت از داده‌های خصوصی در حوزه اینترنت اشیا: مطالعه تطبیقی حقوق ایران و اتحادیه اروپا. *فصلنامه حقوق اداری* ۷ (۲۳): ۳۳-۵۵.
- آئین‌نامه اجرایی حمایت از شهود و مطلعان مصوب ۱۳۹۴.
- بحرانی، یوسف بن احمد. ۱۳۶۳. *الحدائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة*. قم: مؤسسه النشر الإسلامی.
- پیش‌نویس لایحه صیانت و حفاظت از داده‌های شخصی منتشرشده در تیرماه ۱۳۹۷
- حسینی عاملی، محمدجواد بن محمد. ۱۴۱۹ ق. *مفتاح‌الکرامه فی شرح قواعدالعلامه*. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- حیدری، الهام. ۱۳۹۴. حقوق دفاعی متهم در «دوران تحت نظر» در قانون آئین دادرسی کیفری و بررسی تطبیقی آن با حقوق انگلستان. *دیدگاه‌های حقوق قضایی* ۲۰ (۷۱): ۲۷-۵۳.
- خالقی، علی. ۱۳۹۷. *آئین دادرسی کیفری*. تهران: شهر دانش.
- _____. ۱۳۹۹. *نکته‌ها در قانون آئین دادرسی کیفری*. تهران: شهر دانش.
- ذهنی تهرانی، محمدجواد. ۱۳۶۶. *المباحث الفقہیة فی شرح الروضة البهیة*. قم: وجدانی.
- سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی توسط شورای عالی فضای مجازی مصوب ۱۴۰۰
- صفایی، سید حسین؛ و اسدالله امامی. ۱۳۹۷. *مختصر حقوق خانواده*. تهران: میزان.
- صفایی، سید حسین و سید مرتضی قاسم‌زاده. ۱۳۸۶. *اشخاص و محجورین*. تهران: سمت.

- طرح «حمایت و حفاظت از داده و اطلاعات شخصی» اعلام وصول شده در مجلس مورخ شهریور ماه ۱۴۰۰
- عمید زنجانی، عباسعلی. ۱۳۸۲. *آیات الأحکام*. تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات علوم اسلامی.
- _____. ۱۳۹۱. *قواعد کلی عقود کتاب البیع و المتاجر*. تهران: خرسندی.
- فیض، علیرضا. ۱۳۸۷. *آراء فقهی ملامحسن فیض کاشانی*. تهران: مدرسه عالی شهید مطهری.
- قاسم زاده، مرتضی، حسن رهپیک، و عبدالله کیایی. ۱۳۹۸. *تفسیر قانون مدنی: اسناد، آراء و اندیشه‌های حقوقی*. تهران: سمت.
- قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی ۱۳۸۲
- قانون اساسی ایران مصوب ۱۳۵۸
- قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲
- قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲
- قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۰
- قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶
- قانون کار مصوب ۱۳۶۹
- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲
- قانون مدنی مصوب ۱۳۱۴
- قانون نحوه واگذاری و احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸.
- قماشی، سعید. ۱۳۸۵. *بررسی جرم افشای اسرار حرفه‌ای*. دادرسی ۵۸: ۳-۶.
- کاتوزیان، ناصر. ۱۳۹۵. *مسئولیت مدنی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- _____. ۱۳۹۸. *حقوق خانواده*. تهران: میزان.
- کارخیران، محمدحسین. ۱۳۹۴. *قانون تطبیقی آئین دادرسی کیفری و مجازات اسلامی*. تهران: راه نوین.
- _____. ۱۳۹۸. *کامل‌ترین مجموعه محشی قانون مجازات اسلامی*. تهران: آریاداد.
- گر جی، ابوالقاسم و سید حسین صفایی، سید عزت‌الله عراقی، اسدالله امامی، عباس قاسم‌زاده، محمود صادقی، عادل برزوئی، احمد حمیدزاده، و بتول آهنی. ۱۳۹۲. *بررسی تطبیقی حقوق خانواده*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- گلدوزیان. ۱۳۹۷. *حقوق جزای عمومی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- لعل‌علیزاده، محسن. ۱۳۹۶. *بررسی تطبیقی حقوق بزه‌دیدگان در مراحل تعقیب و تحقیق در قانون آئین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ با دیوان کیفری بین‌المللی*. پژوهش حقوق کیفری ۵ (۱۹): ۹۵-۱۲۶.
- محقق داماد، سید مصطفی. ۱۳۸۴. *قواعد فقه (بخش مدنی - مالکیت و مسئولیت)*. تهران: مرکز نشر علوم اسلامی.

- مدرسی، محمدرضا. ۱۳۹۳. *البیع*. محرر عبدالله امیرخانی و جواد احمدی. قم: دارالتفسیر.
- مصوبه شورای عالی فضای مجازی با موضوع «سیاست‌ها و اقدامات ساماندهی پیام‌رسان‌های اجتماعی» مصوب ۱۳۹۶.
- مکارم شیرازی، ناصر. ۱۳۸۵. *دائرةالمعارف فقه مقارن*. قم: مدرسه الإمام علی بن ابی طالب (علیه السلام).
- منتظری، حسینعلی. ۱۳۶۷. *مبانی فقهی حکومت اسلامی*. مترجم محمود صلواتی. قم: کیهان.
- منشور حقوق بیمار ۱۳۸۸.
- منصوریان، ناصرعلی و عادل شیبانی. ۱۳۹۵. مفهوم منفعت عمومی و جایگاه آن در قانونگذاری ایران، *دیدگاه‌های حقوق قضایی* ۲۱ (۷۵ و ۷۶): ۱۱۷ – ۱۴۲.
- میرزای قمی، ابوالقاسم بن محمدحسن. ۱۳۷۱. *جامع‌الشتات*. محقق مرتضی رضوی. تهران: کیهان.
- هاشمی، سید محمد. ۱۳۹۰. *حقوق اساسی و ساختارهای سیاسی*. تهران: میزان.
- هاشمی شاهرودی، محمود. ۱۳۸۲ ق. *فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام*. قم: مؤسسه دائرةالمعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (علیهم السلام).

References

- Amram, D. 2020. Building up the “Accountable Ulysses” model. The impact of GDPR and national implementations, ethics, and health-data research: Comparative remarks. *Computer Law and Security Review* 37: 1–7.
- Cabañas, J. G., Cuevas, Á., & Cuevas, R. 2018. Facebook Use of Sensitive Data for Advertising in Europe. *arXiv preprint*, arXiv:1802.05030: 1–15.
- Chassang, G. 2017. The impact of the EU general data protection regulation on scientific research. *Ecancermedalscience* 11: 1–12.
- CURIA. n.d. *Case T-190/10, Kathleen Egan and Margaret Hackett*. 2012. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=121109&doclang=EN> (accessed April 28, 2021)
- Dorin Schiopu, S. 2019. Brief Considerations on Processing a Child’s Personal Data. *Journal of Social and Legal Studies* 6 (2): 23–28.
- EUR-Lex. 2016. Regulation (EU) 2016/679 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation – GDPR). *Official Journal of the European Union*, OJ L 119, 59: 1–88.
- European Commission. 2016. *Data protection in the EU* | European Commission. Data Protection in the EU. https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/data-protection-eu_en (accessed May 15, 2021).
- European Commission. 2018a. *Are there any specific safeguards for data about children?* https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform/rules-business-and-organisations/legal-grounds-processing-data/are-there-any-specific-safeguards-data-about-children_en (accessed May 13, 2021).
- European Commission. 2018b. *Ethics and data protection* (Issue November, pp. 1–21).
- European Commission. 2018c. *Under what conditions can my company/organisation process sensitive data?* <https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform/rules-business-and-organisations/legal-grounds-processing-data/sensitive-data/under-what-conditions-can-my->

- company-organisation-process-sensitive-data_en (accessed March 7, 2021).
- European Data Protection Board. 2020. *Guidelines 03/2020 on the processing of data concerning health for the purpose of scientific research in the context of the COVID-19 outbreak* (Issue April, pp. 1-14).
- European Data Protection Supervisor. n.d. *Legislation*. https://edps.europa.eu/data-protection/data-protection/legislation_en (accessed February 11, 2020).
- Ferrara, P., & F. Spoto. 2018. Static analysis for GDPR compliance. *CEUR Workshop Proceedings*, Germany, 2058: 1–10.
- Gellert, R. 2017. Why the GDPR risk-based approach is about compliance risk, and why it's not a bad thing. In *Trends und Communities der Rechtsinformatik-Trends and Communities of legal informatics: Tagungsband des 20. Internationalen Rechtsinformatik Symposions-IRIS 2017-Proceedings of the 20th International Legal Informatics Symposium*. Austrian Computer Society: 1–9.
- Henrich, J. 2019. Council of Europe on the protection of children's privacy and their personal data in the digital environment. In *European Data Protection Law Review* 5 (1): 78-79.
- ICO. n.d.-a. *Children*. [https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/key-data-protection-themes/children/\(accessed August 10, 2021\)](https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/key-data-protection-themes/children/(accessed%20August%2010,%202021))
- ICO. n.d.-b. *Criminal offence data*. [https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/lawful-basis-for-processing/criminal-offence-data/\(accessed August 9, 2021\)](https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/lawful-basis-for-processing/criminal-offence-data/(accessed%20August%209,%202021))
- ICO. n.d.-c. *What is criminal offence data?* [https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/criminal-offence-data/what-is-criminal-offence-data/ \(accessed August 9, 2021\).](https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/criminal-offence-data/what-is-criminal-offence-data/(accessed%20August%209,%202021))
- ICO. n.d.-d. *What is valid consent?* [https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/consent/what-is-valid-consent/ \(accessed September 21, 2021\).](https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/consent/what-is-valid-consent/(accessed%20September%2021,%202021))
- ICO. 2019. *What are the conditions for processing?* <https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/special-category-data/what-are-the-conditions-for-processing/#conditions5> (accessed August 10, 2021).
- Jasseran, C. 2016. Legal Nature of Biometric Data: From "Generic" Personal Data to Sensitive Data Which Changes Does the New Data Protection Framework Introduce? *European Data Protection Law Review* 3: 297–311.
- Macenaite, M., & E. Kosta. 2017. Consent for processing children's personal data in the EU : following in US footsteps ? : *Information & Communications Technology Law* 26 (2): 146–197.
- Olimid, A. P., L. M. Rogozea, & D. A. Olimid. 2018. Ethical approach to the genetic, biometric and health data protection and processing in the new eu general data protection regulation (2018). *Romanian Journal of Morphology and Embryology* 59 (2): 631–636.
- Plowman, L. 2021. Smart toys and children's understanding of personal data Related papers. *International Journal of Child-Computer Interaction*, 30: 1–23.
- Pormeister, K. 2017. Genetic data and the research exemption: Is the GDPR going too far? *International Data Privacy Law* 7 (2): 137–146.
- Shabani, M., & P. Borry. 2018. Rules for processing genetic data for research purposes in view of the new EU General Data Protection Regulation. *European Journal of Human Genetics* 26 (2): 149–156.
- Skovgaard, L. L., S. Wadmann, & K. Hoeyer. 2019. A review of attitudes towards the reuse of health data among people in the European Union: The primacy of purpose and the common good. *Health Policy* 123 (6): 564–571.

van Veen, E. Ben. 2018. Observational health research in Europe: understanding the General Data Protection Regulation and underlying debate. *European Journal of Cancer* 104: 70–80.

Voigt, P., & A. von dem Bussche. 2017. *The EU General Data Protection Regulation (GDPR)*. Cham: Springer International Publishing.

Volosevici, D. 2019. Child Protection Under GDPR. *Journal of Social and Legal Studies* 623–17 : (2) .

مهديه لطيف‌زاده

متولد سال ۱۳۷۱، دکتری حقوق خصوصی دانشگاه فردوسی مشهد است. ایشان در حال حاضر پژوهشگر پسادکتری این دانشگاه به موجب قرارداد با بنیاد ملی نخبگان هستند. حقوق مربوط به فناوری‌های نوین اطلاعاتی، حفاظت از داده‌های شخصی و حریم خصوصی از جمله علایق پژوهشی وی است.

سید محمد مهدی قبولی درافشان

متولد سال ۱۳۵۶، دارای مدرک تحصیلی دکتری در رشته حقوق خصوصی از دانشگاه تهران است. ایشان هم‌اکنون دانشیار گروه حقوق خصوصی دانشگاه فردوسی مشهد است. حوزه‌های مختلف حقوق خصوصی از قبیل حقوق قراردادها، مسئولیت مدنی، حقوق خانواده، حقوق مربوط به فناوری‌های نوین اطلاعاتی و نیز حقوق مالکیت‌های فکری از جمله علایق پژوهشی وی است.

سعید محسنی

متولد سال ۱۳۵۴، دارای مدرک تحصیلی دکتری در رشته حقوق خصوصی از دانشگاه امام صادق علیه‌السلام است. ایشان هم‌اکنون دانشیار گروه حقوق خصوصی دانشگاه فردوسی مشهد است. حقوق تجارت و حقوق مالکیت فکری از جمله علایق پژوهشی وی است.

محمد عابدی

متولد سال ۱۳۵۳، دارای مدرک تحصیلی دکتری در رشته حقوق خصوصی از دانشگاه تهران است. ایشان هم‌اکنون دانشیار گروه حقوق خصوصی دانشگاه فردوسی مشهد است. تحقیق در زمینه حقوق مسئولیت مدنی، حقوق قراردادها و حقوق بشر و خانواده از جمله علایق پژوهشی وی است.

پژوهش نامه
پژدازش و
مدیریت
اطلاعات

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی